

TUDÓSÍTVÁNY

a kegyes tanítórendiek

BUDAPESTI FŐGYMNASIUMÁRÓL

1872—73-ik tanévben.

BUDAPEST,
a főgymnasium költségén.

1873.

T a r t a l o m.

- I. A gymnasium feladata a jellemképzés dolgában. — Értekezés.
- II. Az ifjuság érdemsorozata. A) Rendes tantárgyak.
B) Rendkívüli tantárgyak.
- III. A sorozatban használt rövidítések magyarázata.
- IV. Statistikai kimutatás a tanulókról
- V. Az érettségi vizsgálat eredménye az 187⁸-iki tanév végén.
- VI. A tanári kar.
- VII. Jótékonyág.
- VIII. Figyelmeztetés.

I.

A gymnasium feladata a jellemképzés dolgában.

„Egy valóban erényes férfiú oly eszménykép, melynél magasabbat még képzelni sem tudunk. Valamint az ész csak relativ, úgy a jellem abszolút becsülni bír; s azért ennek kifejlesztése az, mi után mindenek előtt törekednünk kell. Az ész maga nemcsak hogy boldoggá nem tesz, de még a boldogságra érdemessé sem.“ (Eötvös: Gondolatok. 55. l.)

A tudomány hatalom. Ez kortársainknak nem egyszer hangoztatott jelszava. Nem tagadjuk. Nem tagadhatja ezt, ki az emberi szellem működésének útját figyelemmel kíséri. A tények, hogy a természetet az égi testektől a porszemig vizsgálódásainak tárgyává teszi, hogy a természet erőinek fölfedezése és meghódítása által az emberiségnek kiszámíthatlan hasznokat hajt, hogy a hasznos ismeretek tág körét napról-napra nagyobbítja, hogy az elme kételyeinek eloszlatására majd e, majd amaz új tudományágnak gyújtja meg szövétnekét: kétségbevonhatatlanul bizonyítja a tudomány hatalmát.

S mégis, ha az emberi szellem, mely Prometheusként küzd, fárad, dolgozik; mely bejárja az ismeretek országát, hogy onnan gondos méhként az ismeretek mézével megrakottan térjen lakába; mely a vészüzte hajósként fáradatlan buzgalommal keresi a sarkcsillagot, hogy attól irányt, tájékozást vegyen magának az élet tengerének zivatarai közt, őszintén intézi magához e kérdést: „boldog vagy-e?“ ép oly őszintén kénytelen magának Madách Ádámjával válaszolni: „Nem én. Ürt érzek, mondhatatlan ürt.“ („Az ember tragédiája.“ Pest, 1869. 40. lap.)

Ebből magyarázható, hogy az ember lelkét majd ingatagság fogja el, amidőn belső nyugalom nélkül végzi munkásságát, mert ismeretei nem bírják a meggyőződés ama biztonságát, mely a siker reményét táplálja a szívben; majd csüggettség szállja meg, a midőn meglepedkezvén a fensőbbek-, az eszményiekről, a föld porába süllyed; majd a vakmerőség indulata ragadja meg, amidőn az igaz, szép és jó eszméi, tudomány, művészet, vallás és erkölcs, az emberiségnek, hazája s embertársainak boldogsága, nemcsak nem gyakorolnak rája vonzerőt, hanem kész támadást is kezdeni ellenök, ha azok érdekeinek útjában állnának, vagy ne talán a kilátásban levő haszon elnyerése elé akadályt gördítenének.

Az ember tehát minden ismeretgazdagsága, minden küzdelme mellett sem mondhatja, hogy birtokában volna a boldogságnak, melyre pedig oly élénk és elfojthatatlan vágyat érez szívében.

„Valóban be kell látnunk és elszomorodva bevallanunk — hangoztatá nem rég Somssich Pál — hogy az emberiség még mindig tapogatózik, és hogy nincsen iránytű, mely az ohajtott célhoz vezető utat biztosan megmutatná; mert az emberi nézetek s ezekből fakadó vágyak és remények ingadozó körét mindenfelé a csalódás ege fűdi be.“ (Az 1869—72. évi országgyűlési ülészak utolsó ülésében — apr. 15. 1872. — mondott beszéde.)

És vajon hol található föl mindennek oka? Abban, hogy eszmék helyett, melyeknek iránytűül kellene szolgálniok, érdek vezeti lépteinket; abban, hogy az elvek, melyekben szabályozó zsinórmértékét kellene tekintenünk gondolkodás- és cselekvésmódunknak, lenge vágyaink, változékony szeszélyeink által mindinkább háttérbe szoríttatnak; abban, hogy az erkölcsi jó, mely egyedül képezheti méltó tárgyát törekvéseinknek tetteinkben, a hasznos, az élvezetes által helyettesítettik; abban, hogy a római költővel kénytelenek vagyunk elmondani: „Video meliora proboque; deteriora sequor“; abban, hogy az erény, a magasabb kötelességnek szava mennél több helyen talál oly keblekre, melyek az elől a kényelmeskedés, vagy éppen a „dolce far niente“ köpenyébe burkolóznak.

Hányszor történik, hogy tetteinket, melyeknek pedig az önzés, a haszonra való kilátás adott létet, a mesebeli szajkó módjára az erény szép nevével ékesítjük, elfeledkezvén Kölcseynek ép oly szép mint mélyértelmű szavairól: „egész életed meghatározott elv szerint intézve, sohasem tenni mást, mint a mit az erkölcsiség kíván, s még akkor sem, midőn haszon, bátorlét, indulat heve, vagy szenvedelem ereje másfelé ragad, — ezt hívják erénynek.“ (Parainesis.)

Nem válik-e mind közönségesebbé, hogy a hazafiság varázsigéjével ajkainkon nemzetünk magasztalásától áradozunk; pedig vajmi igaz, mit halhatatlan Széchenyink mondott: „Nemzetnek erénye s felsőbbisége csak annyiban van, a mennyiben lehető legtöbb egyes tagja ugyancsak betölti saját helyét férfiúilag és szeplőtlenül!“ (L. „A magyar academia körül“ 38—39. l.)

És ha a nagy apák emlékére visszatekintünk ; ha egyiknek másiknak erényei, jellemnagsága előtt megállapodunk : nem kell-e éreznünk törpeségünket ; nem kell-e beismernünk emberi és honfíui kötelmeink teljesítésében gyöngeségünket, hogy ne mondjuk képtelenségünket ; nem kell-e felsohajtanunk Vörösmartyval :

„Te a hazáért halni tudál ; dicső !
Mi nem tudunk már érte csak élni is ;
A támadó nap tudja, látja,
A szomorún nyugovó, bűnünket.“

(Szigetvár.)

Hol keressük mindennek okát ?

Csekély véleményünk szerint az erkölcsi akaratérőnek, az erkölcsi jellemeknek ritkasága képezvén társadalmi és erkölcsi bajaink azon forrását, melyre alkalmazhatók a classicus költő szavai : Hoc fonte derivata clades in patriam populumque fluxit :“ (Hor. Carm. L. III. c. 6.) mindazok, kiknek szemei előtt a „legnagyobb magyar“ által kitűzött nagy czél, t. i. „fajtánknak nemcsak biztosítása, de egykori feldicsőítése is“ lebeg, igen sok és nyomatékos ok által érezhetik magukat arra indittatva, hogy e forrás elapasztására és a jelen nemzedék erkölcsi jellemének kialakítására lehetőleg közreműködjenek.

Sokkal bővebb a tárgy és sokkal fontosabb a gymnasium feladata a jellemképzés tekintetében, mint hogy azt e, rendelkezésünkre álló szűk téren kimeríthetnők ; mindazáltal megkísértjük e tárgy körüli nézetünket lehető rövidséggel körvonalozni.

* * *

Mi a jellem ? A jellem ama tulajdona a léleknek, melynél fogva azt, mit az erkölcsi törvény szerint jónak ismer, minden ellenkező szeszély, hajlam, vágy, érdek daczára szabadon, szilárd elhatározással és állhatatosan akarja és azt valósítja. Vagy hogy Rothe-val szóljunk : „A jellem személyes életté lett erkölcsiség.“ (Ethik. I. §. 637.)

Az erkölcsiség a jellemnek annyira sajátja, hogy enélkül ama szép névre nem is érdemes. A jellem a jót, a kötelességet önmagáért teszi ; nem úgy mint a törvényszerűség, mely csak azért cselekszik, mert parancsolva van. Lényegéhez tartozik, hogy a jót a rossz mellett szabadon, éneje változékony szeszélyei, csábító vágyai, ellenkező hajlamai, nyugtalanító szenvedélyei ellenében szeresse, akarja és valósítsa ; épen ebben tűnik ki magas értéke, mely méltóvá teszi arra, hogy a teremtés remekének, az embernek törekvése tárgyát képezze. „Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit moenia ; nec virtus altius ire potest!“

Szükséges kiegészítő része a határozott szilárdság és állhatatosság, mely a jót akarni és követni meg nem szűnik akkor sem, ha a gúny mérges nyilait szórják is rá, ha a fenyegetések rémeit vagy a halál kinjait tartják is szemei elé. Ezt mutatja a római „bölc“ homályos minta-alakja, ezt a kereszténység isten-emberi való eszménye. „Justum et tenacem propositi virum . . . Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinae.“ (Horat. Carm. L. III. c. 3.)

Igaza van tehát Eötvösnek, hogy : „egy valóban erényes férfiú oly eszménykép, melynél magasabbat még képzelni sem tudunk . . . s hogy a jellemnek kifejlesztése az, mi után mindennek előtt törekednünk kell.“

Ezt az oktatás, nevelés által eszközölhetjük.

Mennyiben lehetséges ez a gymnasiumban ?

A nevelésnek feladata levén az ember összes tehetségeit fölébresztteni, kifejteni, kiművelni ; az értelem és kedélyképzésén kívül az akaratnak, mely a jellem székhelye, kiművelésére is ki kell terjesztetni gondját.

Annál inkább kell ezt tennie, mert kétségtelen, hogy „az emberek legnagyobb része nem a kellő ismeret, de kellő erő hiánya miatt válik szerencsétlenné.“ (Eötvös : Gondolatok 83. l.)

Ha már a gymnasium nem pusztán tanító, hanem nevelő intézet is ; ha nemcsak az a czélja, hogy a növendék elméjét ismeretekkel töltse meg, hogy kedélyét a szép iránti lelkesedésre gyulaszsa, hanem az is, hogy az akaratot a megismert és szeretett jó követésére indítsa, abban gyámolítsa és megerősítse : úgy nem felelne meg céljának, ha az akarat kiművelését elmulasztaná ; ha az akarat képzés rovására az ismeretek közlését tartaná főfeladatának ; ha az úgynevezett kizárólagos oktatást eléje helyezné a nevelésnek. Ugyanis : „Az ember való becse nem eszének, hanem akaratának erejétől függ. Kiben az hiányzik, azt nagy elmebeli tehetségek csak gyengébbé teszik ; s nincs szerencsétlenebb, sőt néha alábbvaló teremtés a világon, mint a nagy ész, melynek a jellem meg nem felel.“ (Eötvös : id. m. 55. l.)

De ha már azt akarjuk, hogy a gymnasium erkölcsi jellemeket neveljen, önkényt merül föl a kérdés : milyen irányu legyen a nevelés ?

Habozhatnánk-e a feleletben ? Ha elfogadjuk elvül, hogy a nevelésnek már fogalmánál fogva valami magasabbra, nemesebbre, fensőbbre, tökéletesebbre kell az embert emelnie ; minden tétova nélkül humanisticus irányt kell a gymnasiumi nevelés elé tűznünk. Azt a humanisticus irányt, mely eszményét az emberré lett Istenben találja ; tehát azt, mely a kereszténységben bírja legtisztább kifejezését. Ez a tökéletes mintakép, melyben az igaz, szép és jó eszméi a legfönségesebb összhangzatban valósulva vannak s melyhez hasonlólag

kell az embernek gondolkodásában, érzésében, akarásában és cselekvésében kialakíttatnia. „Az igazi keresztény érület szerint az emberi méltóságnak, az emberiség isteni ösképeinek, mely isteni képmás egyszersmind, mint valószínű példányképek kell a tanítvány előtt lebegnie.“ (Ziller, Grundlegung zur Lehre vom Erziehenden Unterricht. Leipzig. 1865. S. 24.)

Szükséges, hogy a kereszténység legyen a tanítványra nézve az a légkör, melyen belül elméjét a tudomány igazsága felvilágosítsa, kedélyét a művészet szépsége fölmelegítse, akaratát a vallás és erkölcs jósága megtermékenyítse; mert már a történelem évszázadai is tanúsítják, hogy oly szilárd alapja a szellemi-erkölcsi művelődésnek nincs, nem lehet, mint a kereszténység, vagy Zillerrel szólva: „minden tantárgy úgy kezelendő, hogy az Krisztusra nevelő mesterünké — *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν*, Gal. 3,24. — váljék“. (Id. m. 22. l.)

Ily szellemnek kell áthatni az egyes tantárgyak tanítását, ily szellemtől kell lelkesítenie a tanárnak, ily szellemnek kell uralkodnia a fegyelemben; szóval ily szellemnek kell az egész gymnasiumi nevelés központját képeznie, melyből kiindul és melybe visszatér a gymnasiumi élet minden mozzanata. Csak az ily szellemű gymnasium nyújthat alapos reményt arra, hogy növendékeit a jellemnemesség fokára emeli. Mert, „ha a gymnasium szelleme megszünt keresztény lenni: akkor nincsen célja; s legfőleg is ismereteket közlő növendékeivel; de nevelni nem nevel belőlök sem pogány classicusokat, sem keresztényeket, hanem legfőleg is valami szellemszörnyeket, melyek a két nézet zagyva felfogásának szülöttjei.“ (Lubrich Á. Neveléstudomány. Pozsony, 1868. III. k. 394. l.)

Ezzel nem mondjuk azt, hogy minden gymnasiumi növendék épen azért, mert gymnasiumba jár, bizonyosan nemes erkölcsi jellemmé növi ki magát. Ugyanis, hogy a gymnasium jellemképző feladatának megfelelhessen, erre irányuló tevékenységében támogatnia kell a család, a társadalom részéről is. Sokrates azon szemrehányásra, melylyel őt az athéneiek illették, hogy Alcibiades, ki önzésének nemcsak Athént, hanem egész Görög hont kész vala feláldozni, az ő kezei alól került ki, mig egyrészt büszkén mutathatott egy Platónra, egy Xenophonra, mint nevelői fáradozásainak gyümölcseire ott, hol kifejtett munkássága a család, a környezet részéről támogatásra talált: másrészt megdöbentő példáira hivatkozhatott az Alcibiadesekben a sülyedtségnek, hol a család nem gyarapított, hanem pusztított; hol a környezet nem fölemelt, hanem lesülyesztett; hol a társadalom nem épített, hanem rontott. Ugyanez áll nálunk is ott, hol a család, a környezet a gymnasium tanítói, nevelői hatását ellenkező gondolkodás,-érzés- és cselekvésmód által ellensúlyozza. „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur“ — mondhatjuk e tárgyban is Salustiuszal. Ebben találja magyarázatát azon körülmény is, hogy „ez úton számos növendék, kik jövőjökre nézve a legszebb reményeket keltették, oly jelentéktelen maradt, mint azok, kik az iskolában igen keveset ígértek; sőt mögötte maradt azoknak is, kik között kitűnt, de kik később magtanultak összeszedett erővel működni.“ (Ziller, id. m. 418. l.)

Minden körülmény közt azonban helyt kell állania a gymnasiumnak magáért a rábizott növendékek erkölcsi jellemének kialakításánál. A földmives elveti a magot, pedig nem tudja, nem semmisíti-e meg hozzákötött reményeit egy szárazság, egy vízár, vagy más elemi csapás.

Ha már a gymnasiumnak főfeladata a nemes, az erkölcsi jellem kialakítása; ha „fő dolog a valódi öntudatra s önértetre eszméltetés, az összes tehetségeknek öszhangzatos kifejtése s ennél fogva az akaratnak is olyatén szilárdítása, hogy az mind az egyéni belvilágban támadó indulatokon és szenvedélyeken, mind a kívülről kísértő viszonyokon illőleg diadalmaskodni bírjon, nemesebb célját folyton szem előtt tartva semmi olyasra ne vetemüljön, a mi lelkére nézve alacsonyító, vagy ha gyarlósága miatt elszédült is, legalább tántorodása után nemesen magához térjen“ (Karcanyéki G. „A nemzeti művelődés alapja“ 172. l.); s ha az oly „társaság, mely a vallást nélkülözheti, csak szolgálból állhat“ (Eötvös, Gondolatok. 10. l.): a gymnasium által adott tanítás nem nélkülözheti tanításában a hit- és erkölcs tanítást anélkül, hogy jellemképző célját föl ne adja; nem mellőzheti anélkül, hogy ne kockáztassa feladatát; nem vesztheti figyelme elől anélkül, hogy hasonlóvá ne legyen azon vándorhoz, ki vezérfáklya gyanánt tekinti a bolygófényt, mely pedig nemcsak céljához nem vezet, de sőt életveszélyeztető süppedékbe viszi.

Ne mondja senki, hogy: elégséges, ha a gymnasiumban az erkölcs tanítást előadatik. Mert ha nem tagadjuk is különbözőségét az erkölcs tanítást a hittantól, annak ezzel való szoros összefüggését minden, ezzel ellenkező, legujabban fölmerült s tekintélyesnek kikiáltott nyilatkozat daczára, el kell ismernünk. Hosszúra terjedne ennek bebizonyítása. Itt csak azon megjegyzésre szorítkozunk, hogy valamint az ó-korban az egyes nemzetek erkölcs tanítást azoknak az őskinyilatkoztatásból megtartott hit- és vallásbeli fogalmaiból forrasztottak: úgy jelenkorunk erkölcsi eszméit is — hogy egy kitűnő író szavaival éljek — a kereszténység isteni kinyilatkoztatása nélkül ama tisztaságukban és tökélyökben épen nem ismernék az emberek. (Thilo, Theologisirende Rechts- und Statslehre 159. s köv. l. és 168. l.)

Ha már nevelészeti szempontból veszszük a dolgot, nem tagadjuk ugyan az erkölcs tanítást e rejét és hatását; de mert már természeténél fogva nagyobb erővel kell hatnia a Krisztusban, mint valódi személyben a gyökerező hitnek az elvont erkölcsi igazságnál: épen azért az erkölcs tanítást a hittantól való elválasztását

nemcsak természet,- hanem paedagogia-ellenesnek kell nyilvánítanunk; amennyiben ez eljárás megfosztaná a gymnasiumi nevelést amaz első és főindoktól, melylyel a jellemképzés terén a növendék akaratát, — a krisztusi mintára hivatkozva és mutatva — cselekvésre birhatja. Ugyanis: „magának az erkölcsös embernek is, mig nem bir vallási hittel, ha állapotát tökéletesen megvizsgálja és őszinte, be kell vallania magáról: „tudom ugyan a jót akarni, de teljesíteni a jót nem tudom,“ és megfordítva, miután a hit benne erőre vergődött: „mindent bírok Krisztus által, ki engem erőssé tesz,“ ki is erre vonatkozólag a közvetítés hivatalát birja és épen azért mondja magáról: „nélkülem mit sem tehettek.“ (Ziller, id. m. 19. l.) Hogy a tudomány és bölcsészeti erkölcsstan a vallás helyét nem pótolhatja, elég legyen az emberiség művelődésének történetére utalnunk akár az ó, akár az újabb korban.

Mit mondjunk azoknak, kik a hittant a gymu. tanítás keretéből épenséggel kihagyandónak véleményezik. Hiába hozzák fel, hogy: a vallásra lehet nevelni, de tanítani nem. Mert ha az áll, hogy: ignoti nulla cupido, vagyis; hogy csak az, mi ismereteink körébe jutott, kelthet bennünk érdeket, támaszthat kedves vagy nem kedves érzetet, lehet vágyódásunk vagy idegenkedésünk tárgyává s irányozhatja akaratunkat annak teljesítésére vagy eltávolítására: a fönnebbi állítás a vallástanra, mint melynek igazságai által az elmét fölvilágosítjuk, a kedélyt fölmelegítjük, az akaratot megtermékenyítjük, nem alkalmazható.

Ép oly kevésbé fogadhatjuk el azok tanácsát, kik a vallási fogalmakat csak az érettebb korban akarják a növendéknek nyújtani. Egyedül a kereszténység emelheti az embert igazi erkölcsi méltóságának öntudatára; épen azért a vallástant valamint a tanítás tárgyainak sorában az első, úgy azok fokozatában a legfőbb hely illeti meg. A kereszténység ugyanis nem pusztán elmélet, hanem kiválólag életelv s mint ilyenre az embernek élte minden szakában szüksége van. Következőleg ha azt akarjuk, hogy a vallás ne csupán a házi nevelés által keltett homályos s ép azért könnyen babonává fajúlható érzelmekben álljon: ez érzelmeket a tanítási fogalmaknak kell vezetni, a homályt az oktatás szövétnekének kell elűzni. „Hogy az ember a vallási fogalmakkal korán megismerkedjék, legnagyobb fontosságú dolog; minthogy az lényéhez tartozik, és ha későn ismerkedik meg velök, nem szövődnek össze egész gondolkodásával és tetteivel.“ (Niemeyer, Grundsätze der Erziehung . . . 1835. II. Th. S. 397.)

A vallás mindenütt, hol szelid hatalmának befolyás engedtetik, jótékony hatást gyakorol. Mily itéletet mondjunk ezután azon szándékról, mely a legujabb tantervi javaslattal kapcsolatban a hittannak a középtanodai tantárgyak sorából kihagyását czélozza. A tudományosság előmozdítását így akarják talán eszközölni? És ezt épen a középtanodában, hol a tanuló úgynevezett szeles éveit éli, melyekben eltelve önmagával, valláson, erkölcsön, tudományon, tekintélyen magát túltenni iparkodik!? A tudomány magában véve étel, melyet csak a vallás sava tesz élvezhetővé. — A függetlenséget akarják így emelni? Az örök igazságokba való hit és azokhoz való ragaszkodás, még ha tévedéssel van is összekötve, mindig termékenyít; mert nemesíti a szívet, fölemeli a földiek imádásától s ekkép a szó nemes értelményében vett függetlenségnek és szabadságnak veti meg alapját. — A tevékeny munkásságot akarják fokozni? „A ki hittel nem bir, egy dús erőt veszített el és egy nagy ösztönt a munkás küzdelemre.“ (Pesti Napló. 1870. mart. 5. 52. sz.) — A társadalmi kapcsolatot akarják erősíteni? Meg nem gondolják, hogy — mint egy komoly tanulmánynyal irt, de ép azért napjainkban méltánylásra nem számítható munka szerzője mondja — „minden társadalmi nagy rázkódás, mely csak pusztítással szokott fizetni, valamint első eredetét a vallás iránti hidegségből veszi, úgy annak terjedése és kitörésre jutása is annak tulajdonítható.“ (Dr. Cseh Ferencz, Az ember szellemi élete. 516. l.) Azt akarják talán, hogy az ember elszigetelve egy túlvilági hazának még gondolatától is, annál jobban szeresse és boldogítsa hazáját? Figyelemre és megfontolásra méltók a csak imént idéztük bölcsész-írónak szavai: „Isten-eszme nélkül a nemzet csak érdek és félelem által egyesült testület, melyben az ú. n. testvériség és hazaszeretetnek értelménye nincsen; mert a polgárok nem testvérek, csak érdektársak. Ily értelmű társaságban a kölcsönös ragaszkodásnak, a hazáérti feláldozásnak helye nem lehet. Hogy valamely nemzet mint nagyobb család erkölcsi egységgel, hagyománynyal és becsülettel birjon, hogy tagjai solidaritásban tudják és érezzék magukat, hogy annak törvényei minden tag előtt tiszteletben álljanak még akkor is, ha sujtanak, szükség, hogy a hazaszeretetet azon vallási eszme melengesse és ápolja, hogy minden polgár isteni akarat által van azon nemzethez kötve, hogy az öröklött nemzeti erkölcsök és szokások rokonságba hozzák mindazokat, kik egy földet tapodnak és egy nyelvet beszélnek, hogy törvényeik nem mulandó érdekekre, hanem az igazság örök eszményére támaszkodnak.“ (Dr. Cseh, id. m. 534—535. l.)

Csak ezek is eléggé mutatják a vallástan szükségességét az erkölcsi jellem kialakítására. Hogy azonban a vallástanítás céljának megfelelően, támogattatnia kell annak a tanár, a család, a társadalom részéről egyaránt. A tanár részéről; mert, hogy a vallástan ne csak az észhez, hanem a szívhez is szóljon, hogy igazságai ne csak elismertessenek, hanem gyakoroltassanak is: szükséges, hogy a tanár meggyőződése, elvi álláspontja, cselekvésmódja tanításával összhangzó legyen; hogy tettei igazolják szavait; szóval, hogy maga a tanár is erkölcsi jellem legyen. Az eredmény biztosítására azonban az is szükséges, hogy a többi tanárok tanításukban és viseletükben a vallástanárnak segélyére legyenek. Ezt kívánja a gymnasium feladata,

ezt a nevelésnek, melyet a gymnasium a rábizott növendéknek adni tartozik, czélja. Művelt szív, erkölcsi jellem nélkül lehet a tanár a világ legtudományosabb embere, nevelői hatása oda van.

Napról-napra sűrűbben hangzik a panasz, hogy a fiatal nemzedék nem igen nyújt reményt arra, hogy a tekintélyes apák helyét becsülettel megállja. De hát nem kezdjük-e a gymnasiumot inkább tan-, mint nevelő intézetnek tekinteni? Nem kezdjük-e mindig jobban hangoztatni a tanári qualificaciónál a tudományt, a szakképességet, jóformán figyelmen kívül hagyva az erkölcsi jellemet. Pedig csak nemrégiben egy tanférfiú így nyilatkozott: „Nem ismerhetem el, hogy az iskola csak tanintézet volna; mert azt hiszem, hogy amely nemzet iskolái nem nevelő, hanem csak oktató intézetek, annak nemzedéke hanyatlásnak indul.“ (Molnár Aladár országgyűlési beszéde. Lásd „Reform“ 1873. Febr. 26. 56. sz. A szomszéd nemzetek, s hogy messze ne menjünk, a Lajthán túl is kezdik érezni már ez eljárásnak következményeit. Hogy nálunk is volna ok e tekintetben az elmélkedésre, nem tagadhatja, ki Lubrich Ágost: „Nyilvános életünk és a sajtó“ című röpiratát s a tanügy körül legközelebb történeteket figyelmére méltatta. És ha családjaink, társadalmunk beléletét tekintve tapasztaljuk, hogy a vallásosság és erkölcs mindinkább tünedezőben van; ha tapasztaljuk, hogy a jellem e nagy iskolában: „Utcunque defecere mores, dedecorant bene nata culpae“ (Hor. Carm. L. IV. c. 4.): elmélkedjünk s emelkedjünk (Arany J. akad. titk. beszéde); és ne feledjük, hogy: „Erkölcse egymaga is fentart országokat, de tudomány egymagában soha.“ (Lubrich, Nyilvános életünk és a sajtó 14. l.)

Teljességgel nem állítjuk, hogy a gymnasiumi tanítás körében ennek vagy annak a tárgynak, mely reál irányu, nem volna jellemképző ereje. Sőt egyenesen kimondjuk, hogy például a m e n n y i s é g t a n igen jelentékeny befolyást gyakorol szellemünk kifejlesztésére. Ugyanis azáltal, hogy fogalmaiban világosságot és élességet, tantételeiben szigorú következetességet, logikai egymásutánt tüntet föl, nem csekély mérvben járul az értelemnek s különösen az ítélő s következtető tehetségnek kifejtéséhez. És nincs, ki csekélynek tarthatná a kifejtett értelemnek fontosságát a tudomány terén. Még a jellemképzésnél sem akarjuk elvitatni befolyását, ha nem szorítkozik a tér és idő, a nagyság és szám kizárólagos fogalmaira, hanem azokat lépcsőül tekinti, melyen fölemelje a növendék szellemét a végtelen és örök eszméhez. Ellenben ha pusztán az önző üzérkedés eszközéül szerepel; a hidegen számító értelem, az elfásult, a visszataszítóan fagyos kedély képezi eredményét a mennyiségtan jelzett irányu oktatásának. A tapasztalás, hogy napjainkban annyira szaporodik száma azon embereknek, kik az igazságot készek elárulni, feláldozni, ha abból nekik valami haszon kínálkozik; hogy nem egy esetre mutathatunk, miszerint sokan kedélyök, szívök fásúltságában, szivárságában a nemesebb emberi érzelmek elől elzárkozva, az anyag, a pénz aranyborjának áldoznak: méltán gondolkodóba ejtheti az élet magasabb feladatát szívökön hordó hazafiakat. Nemcsak kenyérrel él az ember. És ha el kell is ismernünk szükségességét gymnasiumainkban a mennyiségtannak, az oktatásnál nem szabad megfedkezünk, hogy: „sunt certi denique fines, ultra quos citraque nequit consistere rectum“ !

A t e r m é s z e t t u d o m á n y o k a t nem kevésbé szükségeseknek kell a gymnasiumi tárgyak sorában tartanunk, akár alaki akár jellemképző oldalát vesszük azoknak. Mert míg egyrészt érzéki szemlélésére, vizsgálására indítanak a természetnek s ez által elménket a tudomány alapját tevő képzeteknek, fogalmaknak és ismereteknek birtokába juttatják; míg egyrészt az ekkép szerzett ismeretek lépcsőjén föl-emelik szellemünket a csillagok honába: másrészt belátására vezetvén bennünket annak, hogy még oly tudományos előhaladásunk daczára is létezik egy vonal, mely ellenáll fegyverzett szemeinknek, „ne tovább“-at parancsol vizsgálódásainknak, határt szab görebes kísérleteinknek; a nagy Newtonnal alázatosságot keltenek szíveinkben s leborulni késztenek a kivizsgálhatlan természetü természet mindenható Ura előtt és hálát adni azon kegyelmeért, miszerint tökélye napjának sugaraival elménket felvilágosította, szívünket fölmelegítette, hogy a természetben uralkodó szépséget és összhangzatot fölismerhessük s fölemelkedhessünk azoknak végtelenül bölcs Alkotójához.

Hogy az ily természettudomány nemesít, elménknek és szívünknek összhangzó kifejtésére, az önismeretre és ezáltal jellemünk kialakítására jótékonyan hat, kiki belátja.

Midőn azonban a természettudomány, eltérve imént vázolt helyes irányától, Teremtő helyett ős-erőt, isteni kormányzó helyett természeti törvényt emleget; midőn a természetet öröktől valónak és nem teremtettnek; midőn az élő lényeket „spontanea generatio“ útján létrejötteknek állítja; midőn „ugy látszik, mintha maga a (természet-) tudomány (az embernek a majomtól származását vitatván) napjainkban nem az emberi méltóság bizonyosságait, hanem csak okokat keresne, melyekkel brutalitásunkat igazolhassa (Eötvös, Gondolatok. 152. l.): nemcsak nem felel meg magasztos céljának, mely főleg a növendék öntudatának, erkölcsi méltóságának fölébresztésében és jellemének kialakításában áll; sőt inkább lerántja szellem-erkölcsi méltóságának magaslatáról, megfosztja a halhatatlanságnak gondolatától, egy jobb élet reményétől s az állatoknak, melyektől csak kifejtettebb és tökéletesebb szervezete által különböznék, sorába helyezi.

Hogy miként állunk mi e tekintetben, azt hisszük, szellemi ügyünk sáfárai előtt nem titok. Az

a mindinkább erősödő irány azonban, melynél fogva jobban-jobban a haszon kezd elhatározó rugójául szerepelni tetteinknek, bizonyára érdemel annyi figyelmet, hogy óvó figyelem kísérje lépteinket. Ohajtandó, hogy a magasabb nemzeti hivatás apostolai, kik feladatukká tették, a nemzettest tagjaiba „tisztább érzeményt s gyümölcsözőbb eszméket oltani, hogv végre egymást szivben átkarolják, s uralkodjék igazság, szeretet“ (Vörösmarty, Gondolatok a könyvtárban), örködjének, nehogy a classicus költő szavaival kelljen panasza fakadnunk . . . „Sero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras!“

Mindezeknél mégis határozottabb szellem és jellemképző erőt kell tulajdonítanunk a gymnasiumban a nyelvek tanításának. Valamely nemzetnek fejlődési fokát akarjuk megtudni? Annak nyelvét kell szemügyre vennünk, mint olyat, melyben ama nemzet szellemének tevékenysége nyilatkozik. Ez ama kincstár, melyben a nemzeti szellem eszméi, érzelmei, vágyai lerakvák. S minthogy e szellem miként az egyénekben, úgy a nemzetekben az egyediség megkülönböztető sajátságait viseli magán: a nyelvnek, mint e szellem szülöttjének hasonlóképen vissza kell tükröznie azon sajátságokat, melyek a nemzeti szellemnek megkülönböztető jellegét teszik. Ha már valamely nemzet nyelvével megismerkedünk, megismerkedünk egyszersmind ama nemzetnek szellemével. A ki nemzetének kifejlesztésén, boldogításán dolgozik, mindenekelőtt szellemébe igyekszik behatni és ezen szellem megismerése után fogja célját valósítani. Ennek pedig eszköze a nyelv. Mert: „a nyelvnek nemcsak eszünkkel van baja, annak szivet szívvvel összekötni, érzelmeket gerjeszteni, az emberek belsejébe hatni, indulatokat mozgásba hozni is kell, — és épen ez az, mit nem tehet az egyes nemzeteknél minden nyelv egyformán; ez az, mi szükségessé teszi a nyelvek különbségét a nemzetek között“. (Ifj. gr. Teleki József akad. beszéde.) Minthogy magyarok vagyunk, önkényt következik, hogy nemzeti nyelvünket kell előbb megismernünk. Csak ez vezet el nemzeti műveltségünk pantheonába, ennek útján jutunk el szellemkincseink ismeretére; ez által fakad keblünkben a vágy: nemzetünket a szellem-erkölcsi hatalom ama fokára emelni, hol:

A nemzet Isten képe lesz,
Nemes, nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkező.“

[Vörösmarty: Honszeretet.]

A nemzeti nyelvvel való alapos megismerkedés megismerteti és megszeretteti velünk a nemzeti geniust, a melyet nemcsak föntartani, hanem lehető magasra emelni, elsőrendű kötelességünk. Így óvjuk meg és magasztaljuk fel nemzetiségünket, „minél drágább kincsünk nincs, minthogy csak ennek kiemelése, ennek művelése által léphet nemzet sajátságos fényében a disznek fokára, mely varázskörön kün tenghet ugyan ember, sőt gyarapodhatik is hosszú évek során keresztül, mint napontai a példa, ámde csak az egy kissé lelkesnek keble örökké szomjan marad, a lelkileg kitűnő pedig csak kínos epedések unalmi közt tölti életét.“ (Gr. Széchenyi I. A m. acad. körül. 2. 1.)

És szíven fekszik-e minden magyar családnak a nemzetiség drága ügye? Hogy mennyiben felelnek meg a nemzetiség iránti köteles ragaszkodásnak és tiszteletnek azon szülők, kik gyermekeiket nem az édes hazai nyelv rebegésére, hanem idegen nyelvre taníttatják, csak e rövid megjegyzésünkből is kitűnik. Ha igaz, amint igaz, hogy a szellem és nyelv között oki és okozati szoros összefüggés van; lehet-e várni, hogy felzendüljön, megfogalmazást nyerjen a nemzeti szellem azon gyermekben, kinek fölcsirázó gondolatmagvai nem a nemzeti szellem talajába esnek, kinek feselő érzelembimbói nem a nemzeti szellem napjának sugaraira ébrednek, kinek felszökkelő vágyсарjai nem a nemzeti szellem ápoló, erősítő légkörébe jutnak? Nem következik-e be ily gyermeknél az, mit Lubrich amily alaposan ép oly logikai következetességgel mond, hogy az ily gyermeknek „szellemi élete vagy ellentétbe jó nyelvi kifejezésével, vagy annyira elnyomorodik, hogy semmi képzetek és érzelmekek nem lesznek benne elég erősek, minthogy az anyatejjel szivottak még gyöngébbek, semhogy megmaradjanak, az idegenek pedig az előbbire nem jegezedhetnek.“ (Neveléstudomány. IV. 142. 1.)

Fog-e az ilyen annyira fejlődhetni, hogy hangosabban dobbanjon föl szíve a nemzet jólétének gondolatára, hogy nemesebb lelkesedés lángjától égjen kebele a nemzeti előhaladás nagy céljának megfontolásánál, hogy fokozottabb vágytól érezze sarkaltatni akarátát a nemzeti művelődés magasztos eszméjének lehető valósítására?

Vagy ha a gymnasium megteszi kötelességét akkép, hogy a remekírók olvasatása és ajánlása által megtisztítani és felvilágosítani igyekszik a növendéknek gondolkörét, megnemesíteni érzelmvilágát, tette hevíteni akarateréjét; ha az irodalom történelméből kiemeli előtte a nemzeti szellem önzetlen bajnokait és azok példája nyomán utat nyit neki a nemzeti geniushoz: tehet-e magának szemrehányást, mintha nem tette volna meg kötelességét?

És ha mégis az eredményt a szülők nem kielégítőnek találják gyermekeik jellemképzettségét illetőleg: kérdezzék meg önmagukat, közrehatottak-e a gymnasiummal gyermekeik jellemének nemzeties kialakítására; nem adtak vagy nem türtek-e meg gyermekeik kezében oly olvasmányt, mely a gymnasium

által adott iránynyal ellentétben áll, mely erény helyett élvezetre buzdít, mely nemzeti jellem helyett az „ubi bene, ibi patria“ felkapott mondatnak értelmében kosmopolitismust ajánlgat? Értjük a fordo társadalmi irányu olvasmányokat s különösen azt, melyet Lamartine, századunk egyik nagy szelleme, „nyugat opiumá“-nak nevezett.

Az akademiában tudósok fajunk numericus apadását emlegetik. Nem félünk a folyamatban levő, nemzeti jellemünket olvasztó irány következményeitől? „Nyelvében él, nyelvével hal a nemzet!“ És „teremt-e Isten több magyart, ha mink is elfogyánk?“

A nyelvek közt különösen ki kell emelnünk az ó-remek nyelvek jótékony hatását a jellemképzésre. Ha állítottuk az anyanyelvről, hogy az szellemképző erővel bir, annál inkább kell ezt az ó-remek vagy classicus nyelvekről mondanunk. Ama szoros összefüggésből, melyet az emberi szellem és nyelv közt fönnebb kimutattunk, önkényt folyik, hogy a nyelv mindig magán hozdozza a nemzet műveltségének nyomait s hogy, ha ahoz eljutni akarunk, nyelvének ismeretére kell szert tennünk, ez képezvén a hidat, melyen annak szellemi kincstárába juthatunk. De ha a hazai, az anyanyelv alapos megismerése is gondot ad, annyival inkább kell ezt az idegen, s még inkább a holt nyelvek tanulásáról állítanunk. Ez az oka, hogy a nyelveknek, különösen pedig a holt nyelveknek tanulása a szellem gymnastikájának nevezhető.

Hogy a holt nyelvek közt a görög és latin kiváló érdekű, nem tagadhatja, ki meggondolja, hogy e két nyelv nemcsak alakki képző-erővel bir szellemünk fejlesztésénél, hanem egyszersmind elvezet bennünket művelődésünk eredeti forrásaihoz. Athéne és Róma vala az, hol tudományunk bölcsője ringott, hol a művészet a plastikai tökély magaslatára emelkedett, hol az emberiség nagy szellemei mint megannyi pharos világíták és jelölék meg az utat, hogy azon a késő nemzedékek a műveltségnek mennél magasabb polczára feljuthassanak. Itt van a talaj, melyben műveltségünk fája gyökerezik s melyből épen azért ha kiszakittatik, az csak saját műveltségünknek szolgálhat rövidségére. Itt van az a bánya, melyből polgárisultságunk nagy épületének alapkövei kerültek ki; de melyeket belöle kivéve, ki tudja, nem lesz-e veszélyeztetve magának az épületnek fennállása is? Itt vannak a tudomány, a művészet, a polgárerény nagy alakjai, melyek: az igaznak megismerésére, a szépség megszeretésére, a jónak követésére hívják föl bennünket.

Livingstone egészség-, életveszélyeztető útra keit, hogy a Nilus forrásait fölfedezze. Szomorú és szomorító lenne, ha a mindjobban erősödő empyricus, materialisticus irány elmosná az emberiségből annak tudatát, hogy jelen műveltségét az ó-koréval e nyelvek fűzik össze; ha elveszíténé érdeklődését megismerése iránt azon forrásoknak, melyekből merített s melyeknek üdítő vize még mindig táplálja; ha nem vágyódnék megismerni életének legszebb tavaszkorát; ha elfeledné a classicus ó-kor fölemelő humán irányát a kizárólagossá lenni akaró realismusért.

De hát érdemes-e, hogy lemondjunk a classicus, a humán nyelvek által nyújtott műveltségről a természettudományok kedvéért? Nem észszerűbb-e, hogy inkább azt ezeknek alapjává tegyük? A természet-tudományok megismertetnek a nagy természettel, a makrokosmoszal; a classicus irány mintermészetünknek, e mikrokosmosznak avat be alapos ismeretébe. Ha már folyvást csak ama nagy világ ismeretével foglalkozunk, nem valószínű-e, hogy saját kisvilágunktól elszokunk, itt idegeneknek érezzük magunkat, és boldogság helyett a boldogtalanságnak forrását nyitjuk meg önmagunkban. Eszünkbe juttatja e dolog Phaedrusnak ama meséjét, mint tanácsot a veréb a nyúlnek, nem látván a veszélyt, mely őt fenyegette s melynek áldozatává is lett.

Nem szabad felednünk soha Schmidtnek századok tapasztalása által bizonyított igazságon alapuló szavait: „A ki az ó-classicus nyelveket tanulja, az kiszabadul szellemi látköre korlátoltságából, a műrecek arányosságán a szellem, különösen a még fejletlen, mértéket, világosságot, összhangzást tanul, szemléletében plastikára, gondolkodásában következtetési képességre jut. Amaz igazságosság és mértékletesség, melyek az ó-classikai lángészben mintaképeket birják, a *Καλοκάγadia* és a nagy virtus, melyek a nagy hősöket dicsőítik, azon akaraterély, azon művészeti izlés, azon mélysége és tisztasága a szellemnek — mindez oly mértékben erősíti és nemesíti az ifju szellemét, mint azt semmi más képzőeszköz nem teheti.“ (Gymnasial — Paedagogik v. K. Schmidt, S. 43.)

Mélyértelmű Jean Paul nyilatkozata is: „A mostani emberiség feneketlen mélységbe sülyedne, ha az ifjuság a régi nagyidők csöndes templomain keresztül nem vándorolna a későbbi élet piaczára. Sokrates, Cato, Epaminondas stb. nevei gulái az akaraterőnek. A régieket nem ismerni annyi, mint kérésznek lenni, mely a napnak csak nyugtát látja, keltét nem.“ (Levana, Licipzig, 150. §.)

Maga a „legnagyobb magyar“ is így nyilatkozik a latin nyelvről: „Szolgáljon az ezután is a férfiúi tömött szólás- és írásmód példájául, s legyen mindenkifölött halhatatlan remekei által buzdítója nemzetünknek római honszeretetre, római nagylelkűségre, római nagyságra.“ (Gr. Széchenyi István, Hunnia, 84. l.)

Azonban ha kiváló fontosságúnak tartjuk is a humanisticus irányt a gymnasiumban a jellemképzésre nézve, nem szabad kizárólagosságba esnünk. A humanisticus, classicus nyelvek tanításánál sem szabad megfeledkeznünk a gymnasiumi tanítás és nevelés elé tűzött s már fönnebb jelzett eszményi célról;

mert ez esetben nemcsak nem vinne közelebb a nevezett célhoz, sőt inkább attól eltávolítana. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha a kereszténység képezi a gymnasiumi összes tevékenységnek központját. (Ziller, id. m. 91. l.) Épen azért „az a kereszténység nélküli humanismus, akár olyan legyen az, mely a kereszténység iránt közömbösnek mutatja magát, akár olyan, mely a kereszténységen kívül hisz létezhetni, akár olyan, mely a babonával együtt a hitet is gúnyolja és a pogány mythológiával a szent történetet egyértékűnek tekinti — az a humanismus valóban nagyon hiányos humanismus.“ (Ziller, id. m. 81. l.) Nagyon és nagyon vétenének tehát magának a gymn. tantásnak célja ellen azon tanárok, kik a classicumust a keresztény vallás nélkül vagy épen az ellen akarnák a növendék erkölcsi jellemének kiképzésére fordítani.

Midőn a görög nép, az ó-kornak e kiválólag classicus népe, Athénében egy, addig ismert isteneinél hatalmasabb, ismeretlen Istennek — *τῷ ἀπορῶ θεῷ* — oltárt emelt, ezzel mintegy kifejezni akarta, hogy szükségét érzi egy magasb, egy való eszménynek, melyhez fölemelkednie kell. Ez isteni eszmény előttünk a kereszténységben ismeretessé lett. Épen azért a humanismust a kereszténység által nekünk fölemelnünk, megnesemesítenünk kell. A vadfát beoltjuk, hogy annál nemesebb gyümölcsöket hozzon; a humanismust a kereszténység eszményi elemével szintén be kell oltanunk, hogy a jellemképzésnél annál nemesebb gyümölcsöket teremjen a keresztény társadalom és a közhaza javára.

Ily irány mellett a classicus régiség kalaúzul fog szolgálni a keresztény igazság isteni csarnokába. Ily irány mellett ha párhuzamot vonunk a classicus ó-kor és a kereszténység között; a történelem bölcselmi kezelése mellett rájövünk, hogy a classicus ó-kor majd tudva, majd öntudatlanul Krisztus, az emberiség központja felé halad. E célra irányúl mythológiájok, mely sok homályos és nevetséges képzetet tartalmaz ugyan első tekintetre, de melyek a komolyabb vizsgálók előtt sokszor a legkomolyabb és legmagasztosabb igazságokat tárják fel. E célt segítik elő Homérosaik, Virgiliusaik költészetökkel; Sokrateseik, Senecáik bölcselősökkel; Demostheneseik, Ciceróik szónoklatukkal, festőik művészetökkel, nagy férfiak erényeikkel.

Ily irányban feltüntetett szellemhősei a classicismusnak nem birnak-e vonzerővel a növendékre? elmeműveik nem ösztönöznek-e az igazság keresésére? művészeti remekek nem indítanak-e a szépért való lelkesedésre; nagy tetteik, erényeik nem hajlítanak-e a jónak létesítésére? Szóval: van-e, ki tagadhatná a classicus irány kedvező hatását a növendék erkölcsi jellemének kialakítására?

És mégis méltatjuk-e annyi figyelemre a classicus irányt gymnasiumi nevelő-tanításunk körében, mint amennyit megérdemel? — A gymnasium megteszi a magáét.

De honnan van hát az, hogy csak nem régiben mégis panaszos hangon hallottuk fölemlíteni hazánk egyik jelese által „a régi remekírók tanulmányozásából merített és mai napság fölötté ritkúlni kezdő classicai műveltséget, melynek magaslatain táruznak föl az emberiség fejlődésének ősrégi, évezredek viharaival megdaczolt alapzatai?“ (Lásd „Reform“ 1873. máj. 15. 133. sz. Bartal Gy. beszédét Stankovánszky Imre fölött Tolnamegye közgyűlésén.)

E kérdésre röviden megfelelni igyekezzünk. Nem állítjuk ugyan azt, hogy a classicus nyelveknek, mint a humanistikus irány főképviselőinek tanítása a gymnasiumban minden kifogástól ment — talán később e tárgyhoz is hozzá fogunk szólni; — de a sikertelenségnek, vagy a siker csekélységének okát mégis hajlandóbbak vagyunk a társadalom jelen irányában keresni.

Az iskolának, hogy sikert mutathasson fel, támogattatnia kell a társadalomtól, a családtól. Nem elég, hogy a csemete elültetessék; öntözni, nyesegetni, idomítani is kell azt, hogy gyümölcsöző fává fejlődhessék. És napjaink iránya, mely csak a haszon,- az anyagért eped, mely cselekvésének jutalmát látni és élvezni akarja; alkalmas óvó, tápláló, ápoló környezetet nyújthat-e a gymnasium által a gyermeki szivbe ültetett humanisticus csemetének? Nem hallja-e a tanuló akárhányszor, talán épen szülőitől: „Mi hasznod belőle?“ Mintha bizony pusztán kenyérrel élne az ember. Mindenesetre sajtáságos körülménynek kell tekintenünk a fönnebbi észjárást. A lövész a célnál valamivel magasabbra irányozza fegyverét, jól tudván, hogy a nyíl vagy golyó, nehézségénél fogva, úgyszólván alább száll. A nevelésben is csak az lehet észszerű eljárás, mely nem a röghöz, hanem a csillagokhoz irányítja a tanulót; hiszen tudjuk úgyszólván, mennyi súlylyal von a földhöz bennünket gyarlóságunk! Vagy a tagadhatatlanul jelentkező erkölcsi sünyedés, az élvezetek eredményezte szellempuhultság ellenében nem éreznék szükségét az „et facere et pati fortia“ embereinek, mint azt a jeles római történetész nemes, fölemelő önérzettel mondá nemzetéről? (Mucius Scaevola beszéde Liviusnál. L. II. C. 12.)

Öntudatos, hazafias elmék aggodalommal kezdenek beszélni „a közügyek iránti közöny a ma fagyá“-ról, „melynek gyászos példái hazai ifjuságunknál, fájdalom! oly véstetjes szaporodásnak indultak.“ (Bartal Gy. id. beszéde u. o.)

Az a jelenség, hogy nemzeti közéletünknek apostolai, hazai közügyünk épületének a classicus talajból nőtt ezen gránitoszlopai részint kidültek, részint kidülésökhöz közel vannal anélkül, hogy reménnyel biztathatók magunkat, miszerint kellő pótlásukról a fiatalabb nemzedék műveltsége, erkölcsi jellemzilárdsága által eléggé gondoskodva van, szintén gondolkodóba ejthetne bennünket! „Sivatag jelen, alakatlan jövő!“

— mondaná Kölcsey. „Pedig neked virúlnod kell, oh hon; vagy szégyen rögzik minden fiadon!“ — mondjuk mi Vörösmartyval.

Pedig ha a jelek nem csálnak, a föleszmélés ideje még mindig nem érkezett meg. Még mindig halljuk azt a stereotyp ellenvetést ifjaink ajkairól: „minek az a görög-, minek az a latin nyelv? hisz a szükséges dolgok úgy is le vannak már magyarra fordítva!“ Vagy: „megszerezhetni ennek vagy annak ismeretét újabb nyelven is, a nélkül, hogy a görög vagy latin nyelvért annyi fáradságot kelljen áldoznunk.“

Ime az irány: „Rivulos consectari, fontes rerum non noscere“! Minek fáradjunk az üdítő forráshoz, mikor úgyis meríthetünk magunknak a zavaros patakból? Minek fáradjunk mi a gyümölcs leszakításában? hisz úgyis hozzájutunk, ha másodkézből is! Mit határoz az, ha egy kissé állott, ha elvesztette is eredeti üdeségét, hamvát, zománczát?! Csekélység! Minek is fásasztanók magunkat a latin nyelv megtanulásában! Elég okul persze nem szolgálhat a latin nyelvnek megtanulására az, hogy úgy szólván, irodalmunk minden ágának e nyelv képezi alapját! Minek is? Nem irígylendő állapot-e az, melyet pedig már megértünk egy párszor nemzetünk nagyobb dicsőségére, hogy egyik-másik törvényhozónk épen azzal ellenkező értelményét sűti ki az idézett latin törvényczikknek, mint amit tartalmaz?!

Minek nyitnánk utat a classicus műveltség propylaeumaiba, ha meg vagyunk is győződve annak ész- és szivképző tulajdonairól? Minek követnők mi a jó tanácsot, ha egy, különben annyira magasztalt Hegel adja is azt, midőn mondja: „A legnemesebb tápanyagot a legszebb alakban, arany almákat ezüst borítékban, tartalmazzák a görögök és rómaiak művei, hasonlíthatlanul többet, mint minden idők, minden nemzetek művei. Csak érzületek nagyságára, az erkölcsi kétértelműségtől ment plastikai erényeikre és honszeretetőkre, jellemeik s tetteik nagyszerűségére, viszontagságaik sokféleségére, szokásaikra s politikai szervezetökre kell a figyelmet felhivnom, hogy igazoljam, miszerint semmi más műveltségben nincs annyi jeles, csodálatra méltó, eredeti, sokoldalú, tanulságos elem egyesülve, mint ebben. Úgy hiszem, nem sokat állítok, ha mondom, hogy aki a régiek műveit nem ismeri, az él anélkül, hogy a szépséget ismerné. De e szépség és gazdagság a nyelvhez van kötve; csak a nyelven keresztül férhetünk hozzá.“ (Werke. XVI. 5. 150. S.)

Minek hallgatnánk mi jobbaink óvó figyelmeztetéseire, ha javunkat, ha nemzeti ügyünk előbbvitelét célozzák is azok? Csak nemrégiben a Kisfaludy-társaság ülésén hallottunk e tárgyban egy öntudatos óvó figyelmeztetést. Azon kérdésben: melyik nyelvet hasznosabb kiküszöbölni a középiskolából: a görögöt-e vagy a latint? a bekövetkező eshetőségnél, hogy a görög ki fog küszöböltetni, a nyilatkozó ily szavakra fakad: „oly kevés az érzék és belátás, hogy a nemzeti műveltség barátai méltán néznek aggodalommal e kérdés eldöntésének s kulturánk jövőjének elébe.“ (Lásd Rákossy Jenő Homérból fordított részletének felolvasásához a bevezető beszédet: a „Reform“ f. é. 150. számához csatolt mellékletben.)

Hiába indokoljuk, hogy „a nemzeti fejlődésnek irodalmi, politikai, társadalmi, sőt gazdasági téren is oly hathatós szere . . . a görög studium, hogy érzékeny kár nélkül senki sem hanyagolta még el!“ (Lásd: id. beszéd. u. o.)

Ha tudjuk is, hogy „a gazdag eredeti német irodalom is többet hódít belőlünk, mint mennyi művelődésünk nemzeti voltának érdekében üdvösnek látszik. A német szellemet nem megismerjük, de beszívjuk. A német formákat utánozzuk, erőszakot tevén nyelvünk organismusán és szellemén.“ (L. id. beszéd u. o.): nem szolgál ez nekünk indokul, érvül arra, hogy a görög nyelvet a kötelező tantárgyak sorába fölvegyük, a német nyelvet pedig a kötelező tárgyak sorából kivesszük, és a megengedett tárgyak sorába helyezzük! (L. a legújabban beterjesztett középtanodai tantervet.)

De: „Quid tristes querimoniae . . . proficiunt?“ (Hor. Carm. Lib. III. c. 24.)

Műveltségre, erkölcsi jellemre mindenesetre szükségünk van. De miként szerezzük azt meg? Eszünkbe jut nagy Széchenyink nyilatkozata: „a miképp körül forog a siker; minthogy nem minden modor vezet célhoz, sőt a mostan divatozó attól egészen eltávolít.“ (A m. akad. körül. 27. l.)

Az erkölcsi jellem kialakítására szolgálnak továbbá a gymn. tanítás keretén belül: a földrajz és történelem.

Ha a történelmet drámához hasonlítanók, a földrajzot bizonyára méltán megilletné a színpad nevezete. Miként a színpad oly tárgyakkal van ellátva, melyek a színre hozott darab céljával megegyeznek s melyek a szereplő személyek szükségéinek megfelelnek: úgy a föld is, mint nagy színpad, tartalmazza mindazt, mik az események nagy drámájának céljához tartoznak s melyek a szereplő emberiség cselekvés-körében szükségesek. Minthogy pedig a föld és a rajta található élő és élettelen lények eszközi czállal bírnak, vagyis az emberiség magasztos céljainak kivitelére szükséges eszközökül rendelvél: következik, hogy a földrajznak ki kell terjeszkednie mindenre.

A földrajz tanítása által a gymnasium, nem tekintve az iparra, a kereskedés- és földművelésre belőle háromolható hasznot, nemcsak azt akarja elérni, hogy megismertessen bennünket a földdel, tulajdonságaival, lényével; hanem egyszersmind ki akar emelni szűk látkörünk korlátáiból. Sőt azért, hogy a tárgyak különféleségét egységbe fűzi, amenyiben úgy tünteti föl a tárgyakat, mint melyek az emberiség

magasabb céljaihoz eszközökül használnak fel: megtanít benünket arra, hogy ott, hol talán hajlandók lettünk volna a véletlen játéknak tulajdonítani az első pillanatra rendetlennek látszó különféleséget, egy magasabb törvényt, egy fensőbb czállal egybefüggő rendet tekintsünk; fölemel bennünket e törvénynek, e rendnek mindenható, bölcs szerzőjéhez.

A földrajznak ily szellemű tanítása nemesítőleg hat a tanulónak lelkére.

Ily földrajzi ismeretek alapján átmegey a gymnasium a történelem tanítására, hogy e tárgynak segélyével, melyet már Cicero „magistra vitae“-nek nevezett, a tanuló erkölcsi kiművelését még inkább elősegítse.

Miként az egyes ember célja nem lehet más, mint mennél tökéletesebbé lenni, hogy az örök eszményt megközelítse: úgy az egész emberiségnek sem lehet más célja, mint az istenileg eléje tűzött célt valósítani. Az a tudomány, mely az emberiség ilyetén fejlődésének menetével megismertet: a történelem.

A történelem nyomán tanuljuk megismerni, hogy az emberiség akarva vagy nem akarva határozott cél szerint halad, hasonlítva azon háborúhoz, melyben a hadsereg egyes részei megfutamíttatnak vagy talán meg is veretnek; de mindez csak arra szolgál, hogy az okos hadvezér kiszámított terve szerint az egész hadseregnek megszereztesse a győzelem. Az emberiség legnagyobb tévedései és botlásai, melyek annak jövőjébe vetett reményünket már-már elenyészték, csak arra szolgálnak, hogy vágyat keltsenek benne az igazság birtoka után s ezáltal Isten akaratának teljesítésére bírják. Az emberiség nagy családjá egy fa, melyről ha letöretik is egy száraz ág, vagy lemetszetik is a fattyú-hajtás: mindez azért történik, hogy maga az egész annál jobban virítson, tenyészszék, gyümölcsözzék. Mindenütt egy fensőbb, egy láthatatlan, istenileg megszabott cél lebeg a történelem eseményeiben; e nélkül nincs Ariadne-fonalunk, mely a tömkelegből kivezessen; nincs napunk, mely a homályt, a sötétséget, a chaost eloszlassa; nincs horgonyunk, mely az emberi szenvedélyek okozta zivatarokban megnyugvást eszközöljön. Mert: „igen csalatkozránk, ha hiszszük, hogy a historiát emberek csinálják. Ők ennél csak napszamosok. Ott ülnek ugyan ők a szövszékénél: azonban amint ujjik közt a fonalszálak kelmévé alakultak, abba egy látmatatlan kéz illeszt be azon képeket, melyek a szövet formáját, becsét s értékét teszik.“ (Lonovics, a Josephinismus, Bécs, 1351. VII.-VIII. l.)

Csak az ily, isteni alapon álló történelem világosíthatja meg elménket nagy gondolatokkal, nemesítheti meg szívünket magasztos érzelmekkel s indíthatja akaratunkat az erénynek követésére; szóval, az ily alapon álló történelem képes csak valódi erkölcsi jellemeket nevelni. „Krisztus a kulcsa az egész világtörténetnek“ — mondja Müller János, a híres prot. történetíró.

De, hogy különösen kimutassuk a történelem képző-erejét, nem lesz fölösleges egy pár iránypontot megérintenünk.

A történelem megtanítja a tanulót a jelenben helyesen élni. A történelem ugyanis arról győzi meg a tanulót, hogy az emberiségnek minden korban az Isten által kijelölt feladatot kell megoldania. Ennek megoldására közre kell munkálniok az egyes nemzeteknek; s minthogy ezek emberekből állnak, az egyes embereknek is. De e végre az események eredetét, okait, amelyekből a jelen származott, kell ismerniök; mert különben gondolkozásukban és cselekvésükben, határozott irány nélkül, majd jobbra majd balra ingadoznának. Ahonnét következik, hogy a történelem ismerete képessé tesz a folyó események megítélésére, megismerteti velünk az embereket, és fölemel azon álláspontra, melyen a magasabb kötelmek intó szózatát követve, az erényt gyakoroljuk.

Themistoklesről olvassuk, hogy Miltiades dicsősége elüze szeméről az álmat. A történelem nem vesztette még el e hatását. A tanuló a történelem útmutatása mellett látván, hogy az igazság, a jó ügy minden eléje gördített nehézség daczára mégis kivívja diadalát; sőt, hogy, hasonlóan a naphoz, még fényesebben ragyog az akadályok sötét föllegeinek eloszlatása után: igazságérzete erősödik, mert hiszi, hogy valamint a gonosz büntetését, úgy a jó jutalmát előbb-utóbb, de mindenesetre elveszi. A történelem nagy-szerű példáinak láttára egyrészt mély megvetéssel fordul el azoktól, kik herostratusi vágyaiknak nem átalották az emberiség, a haza legszentebb ügyét áldozatul oda dobni; másrészt szíve legmelegebb lelkiesedésével öleli körül azokat, kik egy-egy nemesebb eszme- vagy ügynek szolgálatában állottak. Majd elhagyja tehetetlenségének érzete, és helyébe lép a másokba és magába vetett józan bizalom. S midőn vizsgálja a tényeket, megtalálja az okok és okozatok közötti összefüggést, miből elveket húz le magának. Ez elvek vezérlik aztán őt, midőn a cselekvés terére kilépve célját, mely az eszményi tökély felé törekvésben áll, valósítani iparkodik.

És minthogy nemesak a szó nemes értelményében vett emberekké, hanem egyszersmind hazafiakká, és pedig öntudatos magyar hazafiakká képezni teszi feladatát a gymn. nevelő-tanításnak: a gymn. tanítás nem lenne egész, ha a magyar történelmet nem számítná e célra vivő eszközeinek sorába.

Mit mondanánk azon emberre, ki legtermékenyebb földét elparlagosodni, ki bányájt, mely talán igen nagy mennyiségű nemesérczet rejt magában, kiaknázatlanul hagyná? Ily sok nemesérczet tartalmaz a mi történelmünk is, melyet felhasználatlanul nem hagyhatunk anélkül, hogy nemzetünk iránti köteles-

ségeink ellen ne véténénk. Ki kell emelnünk hazai történelmünk segélyével nemzeti múltunk nagy alakjait. „Verba movent, exempla trahunt.“ A gyémánt saját porával csiszolva nyeri azon értéket, mely őt a drágakövek fejedelmévé teszi. Mi is nagy férfaink példája által ébreszszük fel fiainkban az öntudatos hazaszeretetet; győzzük meg őket, hogy nemzetünket miként a múltban a magasztos eszmékért, az eszményért való lelkesedés és küzdelem tartotta fenn: úgy ezután is „e hon jövője attól függ, hogy azon irányhoz, melyet követve, elődeink e nemzetet annyi vészek között föntarták, hívek maradjunk!“ (B. Eötvös, magyar írók és államférfiak. Pest, 1368. 109. l.)

Annál szükségesebbnek véljük ezt, mert napjainkban folyvást több-több tért nyer a szó-hazafiság a tett-hazafiság előtt, úgy hogy magunkra alkalmazhatjuk most is a „legnagyobb magyar“ hazafi már többször idézett munkájának következő szavait: „újabb időkben úgyis annyira nőtt s mindegyre nő Magyarországon a szólási viszketeg, mintha egyedül a nyelv működése által akarna kibuzogni a magyarnak minden energiája, tette nem maradván semmi.“ (Gr. Széchenyi I. a magy. akad. kör. 4—5. l.)

Bartal Gy. fönnebb idéztük beszédében panaszkodik az ifjuságunk soraiban dúló közönyről. De hát panaszkodhatunk-e ilyesmik fölött ott, hol a családban eszmékért való lelkesedést nem lát-hall a gyermek, de annál több sürgelmet, törekvést a mulatság, az élvezet, az anyagi előny, a zsiros hivatal, a haszon után? A hazaszeretet nemes sugalma helyett nem látja-e inkább elvül felállítatni, hogy: „bölc ember a közjót ugyan beszél, hanem maga felé hajlik keze“? (A délibábok hőse. Buda-Pest. 1873. 159. l.)

Várhatunk-e emelkedett, önzetlen, a közjó szolgálatában önfeláldozó hazafiságot ott, hol az ifju a társadalom kebelében czéltudatos munkásság helyett

„Lát álnok és irigy bujósdi-harczot,
Szent czél alá dugott önérdeket:
Lát bókolást, sok, szemközt nyájas arczot,
Ki most gyalázta egymást hát megett;
Mit bálnak ők sikert, vagy köz-kudarczot, —
S míg ajkuk országos czélt emleget,
Kezet fognak még az ördöggel is,
Ki bánja a hont, bár meggebbed is.“

(Id. m. 160. l.)

Verhet-e gyökeret, nőhet-e nagyra vagy hozhat-e gyümölcsöt akármely nemes fajú csemete a sivár, a kiégett sziklán? Nem fojtják-e el a legszebb, legillatosb virágot kifejlődésében a tövisek? Alkalmos talaj-e a honszerelem fönséges növényének tényésztésére az a társadalom, hol:

„A sok nagy ember mind hitvány üzér,
Az államférfit megvehetni pénzzel,
S még ára is szabott, hogy mennyit ér;
Mí haszna lelkesül és küzd vitében
A közlegény, midőn gaz a vezér?
Honszerelem, hecsület hova tűnt el?
Megette egy száz gyomru szörny: a s c h w i n d e l!“

(Id. m. 160. l.)

Vajon hogyan vélünk segíteni e bajon?

Nem kell-e félve gondolnunk ama szándék eshetőleges valósulására, mely fő,- sőt talán középiskoláinkba is idegen tanárokat akar beszállásolni? Alapos okunk van attól tartani, hogy a kérdéses dologszámunkra olvasztó-kemencze lesz, melynek hevében a még apáinktól öröklött nemzeti zománcz is áldozatul eshetik. Videant consules!

A zsidókat fásúltságukból profétáik az ige ostorával verték fel; a görögöknél a hazaszeretet syrénhangu sophistáit a Sokratesek dialektikái álczázták le; a rómaiaknál a Cicerók szónoklati vas-logikája szorította agyon a hazaszeretetnek Catilina-lelkű apostolait: nekünk a nevelés, különösen hazai történelmünk alapos tanítása által kell az új-irányu hazafiság sarkánytojásait megsemmisítenünk.

Apáink nagy erényeinek öröksége követeli tőlünk nemcsak a nagy tetteket, hanem a nagy példákat is; követeli a nemzet, melynek „nemcsak nagy tettekre, . . . de nagyszerű példákra is szüksége van, hogy a serdülő ivadék . . . fölfelé tekinteni, nemes czélokért lelkesedni, nekik áldozni tanuljon!“ (B. Eötvös, magy. írók és államférfiak. 41. l.)

A gymnasiumi tanítás körén belül meg kell emlékeznünk még a bölcsészetről, mely szintén nem csekély részben járulhat a tanuló erkölcsi jellemének kialakításához.

Igaz, hogy a gymnasiumban előadott bölcsészet csak az úgy nevezett propaedeutikára, azaz a lélek- és gondolkodástanra terjed ki. Mindazáltal, ha kellőleg kezelik, igen sokat tehet ez is a jellemképzés dolgában.

A lélektan tanulmányozása ugyanis meggyőzi a tanulót arról, hogy az őt körülvevő anyagon kívül létezik egy minőségileg és fokozatilag magasabb lény; hogy e magasabb lény rendeltetése nem határoltatik e földi lét szűk korlátai által, hanem arra van hivatva, hogy tehetségeinek összhangzatos kiművelése, kifejtése által boldog legyen.

E tudomány szerzi meg nekünk az önismeretet, mely alapja minden haladásnak, tökélyesülésnek. Ez önismeret folytán tudjuk meg, hogy lényünk nemesebb része a szellem, s hogy ép ezért magasabb czélok megvalósítására kell törekednünk, úgy mint: tudomány, művészet, erény, boldogság.

Ez önismeret vezérlése mellett érzi, hogy szüksége van elméjének az igazat megvalósító tudományra; de belátja egyszersmind azt, hogy a tudomány alapjául a kizárólagos anyagi elvvel ellentétben: „a szellemi elv fölvétele az emberi szellem örök követelménye, s mihelyt a tudomány ettől elhajlik, nem szolgál többé a lélek magas érdekeinek, de merőben az anyagi jólét napszámosa lesz, a szentegyházból a konyhába költözik.“ (Greguss Ágost, a materialismus hatásairól. Pest. 1859. 14. l.)

Ez önismeretnek birtokában szükségét érzi a szépnek a művészetben; s miuthogy a művészet csak akkor szép és hat kedvesen, fölemelőleg kedélyünkre, ha az eszmét tükrözi vissza: valamint ragaszkodással, vonzalommal, lelkesedéssel karolja át az ily szépet a művészetben; úgy tiltakozik az eszmei szép lealázása ellen, akár egy Kaulbach kövesse el azt a festészet, akár egy Hugó Viktor, Petőfy, vagy Dumas a költészet terén.

Ez önismeretnek birtokában szükségét érzi a jónak az erkölcstanban. De mivel erkölcsileg jónak csak az nevezethetik, mit szabad akaratunkkal az Isten akaratának, vagyis az általa sziveinkbe írt erkölcsi törvénynek megfelelőleg viszünk véghez: akaratunkat az ily erkölcsi jónak, az erénynek gyakorlására irányozzuk, erősítjük s fölemelkedünk az erkölcsi rend Urához, kihez mivel erényeink által hasonlóká lenni igyekeztünk, a boldogságban is hasonlóká leszünk.

A gondolkodástan tanulmányozásának jó részben arra kell szolgálnia, hogy kifejtsük szellemi tehetségeinket, hogy észrevevő tehetségünk által megkülönböztethessük a helyes képzeteket a helytelenektől, hogy értelmünk által a tárgyak lényegét és egymáshoz való vonatkozásait megismerjük, felfogjuk, hogy eszünk által — lelkünk lényegét és méltóságát felfogva — fölemelkedjünk az eszmékhez s ezeknek örök kútfejéhez. A physical világban ama törvényt látjuk, hogy valamennyi test a föld központjához vonzódik; az emberi léleknek ily központja az örök eszme, a végtelen, az Isten. Csak ez képezi neki cél- és nyugpontját, mely nélkül hasonlóan a homokra épített házhoz, egyensúlyát veszve, nem nemesül, hanem letörpül, nem emelkedik, hanem lesüllyed.

Szomorú tanúságot tesz erről napjaink materialistikus iránya. Méltó elmélkedés tárgyát képezhetik Greguss Ág.-nak erre vonatkozó szavai: „Tagadtátok az eszmék hatalmát: — s az eszmék el nem ismerése vagy legalább tiszteletben nem tartása szülte a vallási közönyt, szülte ennek méltó testvérét, az erkölcsi érzéketlenséget, fásúltságot, mely a becsületet pénzzel méri s az igazságot szavazat alá bocsátja; az eszmék hitének megszűnése szülte a társadalmi eszméknek is, mint: haza, nemzetiség, köz-szellem, úgy nevezett „alsóbbrendű műveltségi fokok“-ra szállítását vagy épen semmibevételét; az szülte az elvek könnyüszereű megtagadását s az egyetlen siker elvének föntartását és követését, a híres siker politikáját; az a jellem súlyedését, a jellemek elfogyását, a polgári és családi erények kiveszését. Az anyagi létet hirdettétek egyedülvalónak: — s tanotoknak készségesen felelt meg a szellemi élet és növelés elhanyagolása, az anyagi élvek utáni mohóság, a baromi megelégedés, megnyugvás az anyagi kényelemben, mint amelyen túl nincs is egyéb kívánni való, mely azonban kell, minden áron kell, s mivel pénzen megszerezhető, a pénznek minden másra való tekintet nélküli hajhászása és korlátlan uralma alapját vetette meg.“ (Id. m. 23—24. l.)

Ubi et quid consilii? Vissza kell állítanunk az eszmék uralmát, és pedig a nevelő-oktatás által.

A gymn. oktatásnak fő feladatává kell tennünk: „hogy a kor ezen körjének ellene dolgozzék, nem részére.“ (Greguss Á. u. o. 25. l.) Az emberrel be kell ismertetnünk s minden lehető szellemi-erkölcsi eszközzel azon vallomásra, elhatározásra és cselekvésre bírunk, hogy kénytelen legyen felkiáltani: „Parcus deorum cultor et infrequens, insanientis dum sapientiae consultus erro; nunc retrorsum vela dare atque iterare cursus cogor relictos.“ (Hor. Carm. L. I. c. 34.)

Hogy a tanításnak támogattatnia kell a fegyelem által, önkényt értetik. Nem akarjuk ugyan, hogy Sparta példáját mindenben kövessük; de annyiban mindenesetre hivatkozhatunk rá, hogy léte és jövője szilárd alapon állott, míg fiait fegyelem és rendszeret leskesíté, melynek megszűntével azonban elháríthatlan volt bukása. „E nélkül, valamint hadsereg nem vert meg még ellenséget soha; úgy tanoda, tanár, tanszervezet sem fog sikert aratni soha!“ (Tomor Ferencz, az iskolai fegyelemről. L. a középtan. tanáregyl. közlönye. VI. évfolyam. 5. füz. 233. l.) Erre utal az ismert közmondás is: „Ordo est anima rerum.“

A családnak és társadalomnak pedig az erkölcsi megújulás példájával kell segélyül jönnie s akkor elmondhatjuk: „Doctrina . . . vim promovet insitam, rectique cultus pectora roborant.“ (Hor. Carm. L. IV. c. 4.)

* * *

Nem lehetett szándékunk fölvelt tárgyunkat kimeríteni; ez jó vaskos kötetbe befoglalható lenne, de nem gymn. értesítvénybe. Azonban jelezni akartuk a keserű következményekkel beköszöntött és még keserűbbekkel fenyegető bajt. Rámutatni akartunk a következmények forrására a jellemek megritkálásában,

Előtérbe kívántuk az ellen hozni a gymn. nevelő-tanítás erk. jellemet képző oldalát, felköltetni és folyvást ébren tartani erre nézve a magyar tanárvilág figyelmét és közremunkálásra fölhevíteni a gymnasium e célra irányított törekvésével a társadalmat és családot. Mindnyájunknak vállvetett munkásságára van itt szükség; mert egyik kitűnő írónk szavai szerint: „Egyedül a legnagyobb erő sem tehet mindent, mondhatnám, nem tehet sokat; egyesített erőknek pedig a lehetetlennek látszó is gyakran lehetséges!”

És pedig, „haladéktalan munkásságára;“ mert: *periculum in mora!* A jelek, melyek az óriási veszély közellétét hirdetik, megdöbbentő arányban növekednek: Páris a commune véres játékát látá szemei előtt lefolyni, az internationale óriási boaként készül a társadalmat agyonszorítani. Csak nem ség szomszédságunkban egy félelmes „roppanás“ rázá meg alapjában az állam épületét. A vihart, mielőtt egész borzasztóságában kitörne, mennydörgések, villámlások szokták megelőzni. Az okos ember jóelőve villámhárítóról, mentőszerekről fog gondoskodni ily esetben. Ily villámhárítókat, ily mentőszereket csak az emberek erkölcsi jellemében lehetünk. Emelkedett erkölcsi jellemek azonban az igaz, önzetlen hazaszeretethetben vernek gyökeret; ez pedig az eszmék magjából csirázik. Ne feledjük, hogy

„Róma bukott, mert senki sem szerette,
Nem volt többé hon, édes „patria“;
Egygyé nem esz mé, csak vak-sors kötötte,
Polgára volt sok, ám kevés fia;
Nőtt gyomra, szíve nem; mohón megette
Amit benyelhetett, mint rest boa. —
De nép, ha teng csupán s nem lekesül,
Nem teng sokáig, mert megsemmisül.“

(A délibábok hőse. 122. l.)

Nemcsak, a kereszténység örök eszméinek alapjára kell e jellemeket állítanunk. Mert valaminthogy egyesek, úgy egész nemzetek csak ez alapon bírhatják tartós jövőjüknek biztos zálogát. Ne feledjük, hogy: „ha e hon, mely mint a sokszor ostromlott várak, pusztító csaták nyomait magán viseli, ingatlauul megállt — s ha e nemzet nem veszett el ily véres csaták után: azt annak köszönheti, mert az összes kereszténység védőfalának tekintetett s mert oly nép, mely örök kévaló eszméért küzd, nem dőlhet le még oly csapások után sem, minő a mohácsi vész vala.“ (B. Eötvös, magy. írók és államférfiak. 108. l.)

Nagy Alajos.

VI. OSZTÁLY.

V. OSZTÁLY.

A tanuló neve	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettudomány	Mennyiségtan	Vegytan	Szorgalom	Magaviselet	Általános osztályzat	A tanuló neve	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettudomány	Mennyiségtan	Szorgalom	Magaviselet	Általános osztályzat	
	Balassa Pongrácz . . .	3	3	4	5	5	3	2	3	2	5	4		II. r.	Arányi Taksony . . .	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Baranyay Géza, ö. d.	1	2	3	3	3	1	2	1	1	3	2	I. r.	Augusz Zsiga	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.
Boncz Ödön	1	2	4	4	3	3	2	1	1	3	3	I. r.	Besenbek Ede	1	4	4	3	3	2	4	3	3	3	3	I. r.
Böschatt János	1	3	4	3	2	4	2	3	2	3	3	I. r.	Besenbek Géza	1	3	3	2	2	2	1	3	3	3	3	I. r.
5. Büky Béla	2	4	5	*	5	3	4	4	3	5	3	II. r.	5. Boynichich János, ö. d.	1	4	2	2	1	3	4	2	3	3	3	I. r.
Csernovics Dio. k. g. v.	2	2	3	3	2	1	1	1	1	3	2	I. r.	Csernovics Agen., k. g.	2	3	4	3	2	2	2	1	3	2	I. r.	
Csizmadia Gyula	1	2	3	3	2	3	1	1	1	3	1	I. r.	Csonka Sándor	1	3	3	2	2	3	1	2	3	2	I. r.	
Druzbáczy István	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	Demaj János	1	4	3	2	1	4	4	4	4	3	I. r.	
Eitner Elemér, ö. d.	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	kit.	Deutsch Izidor, héb. . .	1	4	2	2	1	4	1	2	3	2	I. r.	
10. Emmerling Vilmos	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	10. Erkel István ism. . . .	3	2	1	1	1	2	1	4	2	2	I. r.	
Endre Iván	1	1	2	1	3	2	1	1	1	2	2	jel.	Gál István	4	—	3	3	—	4	5	4	3	—	—	
Faváry Béla	1	3	4	3	2	3	1	1	1	3	3	I. r.	Gohl Ödön	2	3	3	2	2	2	1	4	3	3	I. r.	
Fayer Gyula, héb.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	I. r.	Goldschmidt J., ö. d. . . .	2	3	2	2	1	1	1	2	2	2	jel.	
Fazekas Ágoston	3	3	4	4	3	3	3	4	3	3	3	I. r.	Gremsperger Ferencz	3	3	4	3	3	3	3	2	3	3	I. r.	
15. Fehér Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	15. Gyámba József	3	4	4	3	3	3	2	3	3	2	I. r.	
Gallovcics János	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	Hauschild Béla	1	4	4	2	3	4	2	3	3	3	I. r.	
György Imre	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	2	kit.	Haynal István, ism.	4	4	4	3	3	4	3	4	4	4	I. r.	
Horváth Emil	1	3	4	4	4	3	1	4	1	3	2	I. r.	Januska Simon	3	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	I. r.
Jendrassik Ernő	2	2	3	2	2	2	1	1	1	2	2	jel.	Kammermayer János	1	3	2	2	1	2	1	1	2	2	jel.	
20. Kazy József	1	2	3	2	2	1	1	1	1	2	2	jel.	20. Kerékgyártó Béla	1	2	1	1	1	2	1	1	1	2	kit.	
Kerékgyártó Loránt	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	2	jel.	Kovács Gábor	2	3	3	2	2	3	1	4	3	2	I. r.	
Khoór József	1	2	4	2	2	2	2	2	2	3	2	I. r.	Kovács Gyula	4	4	3	2	2	3	2	3	3	3	I. r.	
Környei Ede	2	3	4	4	3	4	3	4	3	3	4	I. r.	Lampel Hugó	1	3	4	2	3	3	2	2	3	3	I. r.	
Langheim Henrik, héb.	2	1	2	1	3	3	2	1	2	3	3	I. r.	Lonovics Sándor	2	4	5	5	4	4	3	5	5	3	II. r.	
25. Lukács József	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	25. Mack Jenő	2	4	3	2	2	4	1	3	3	4	I. r.	
Madas Sándor, h. v.	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	jel.	Mayer Ignác	1	4	3	3	1	4	1	4	3	2	I. r.	
Motesiczky László	2	4	4	4	4	4	3	4	2	4	4	I. r.	Mihalich György	1	4	4	4	4	3	2	4	4	3	I. r.	
Nagy László, ö. d.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	kit.	Morlin Emil	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	kit.	
Nyitray József	4	2	3	1	4	2	2	4	1	3	3	I. r.	Navratil Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	
30. Polgár Zsigmond, h. v.	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	3	jel.	30. Nedvig Gyula	4	5	5	4	4	3	3	4	5	3	II. r.	
Poplavszky Lajos	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2	kit.	Neuschlosz Tivadar, h. . . .	2	3	3	3	1	2	3	4	3	3	I. r.	
Prohnov József	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	jel.	Nobilis Antal	2	4	4	3	3	3	1	4	3	3	I. r.	
Riffel Béla	1	1	2	1	2	2	1	1	1	2	1	jel.	Oszlányi Árpád, ö. d.	2	2	3	2	3	2	1	3	3	2	I. r.	
Rohacsék Károly, ö. d.	1	1	2	2	2	1	1	2	1	2	1	jel.	Pap Géza	1	1	2	2	3	1	1	3	3	1	I. r.	
35. Rónay József	2	1	3	3	2	3	1	1	1	3	3	I. r.	35. Pásztélyi Jenő, ö. d. . . .	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	kit.
B. Rudnyánszky Istv.	2	2	3	3	2	1	1	2	1	3	2	I. r.	Paulovics Károly	1	2	2	2	2	2	1	3	2	2	jel.	
Sauer Ferencz	1	2	2	1	2	1	1	2	1	2	1	jel.	Perger Ignác	4	4	5	*	3	5	4	4	5	3	II. r.	
Szabó Géza	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	Pozsgay Tivadar	5	4	5	5	4	4	4	5	5	5	II. r.	
Szarka Mihály	2	1	4	3	4	2	2	2	2	3	4	I. r.	Ratimorszky Márton	2	3	3	3	1	2	1	2	3	3	I. r.	
40. Szeidl Gyula	2	2	2	*	2	3	2	2	2	2	3	jel.	40. Rátz Géza	2	4	5	3	4	3	4	3	5	4	II. r.	
Szigligeti Mór	3	2	4	4	4	3	1	3	2	3	3	I. r.	Ring László	1	3	—	3	4	1	2	3	3	2	—	
Sztráda Rezső	3	3	4	4	3	4	2	3	2	3	2	I. r.	Schlesinger Gyula, héb. . . .	2	4	3	3	2	3	2	4	3	4	I. r.	
Tóth László	1	1	3	2	2	1	1	1	1	2	1	jel.	Spuller Gyula	1	3	3	2	1	4	1	1	3	4	I. r.	
Varga János	4	4	5	5	5	4	4	4	3	5	2	II. r.	Székely István	4	4	5	4	4	4	4	5	5	4	II. r.	
45. Világhy Gyula	1	1	2	1	3	1	1	1	1	2	3	jel.	45. Szikszay József	3	—	—	5	5	—	4	5	5	4	—	
													Szkalla Antal	3	4	4	4	4	4	3	4	4	4	I. r.	
													Tóth Béla	3	1	1	1	1	1	2	2	2	2	jel.	
													Véghső László	3	4	4	3	4	3	3	3	3	2	I. r.	
													Wutz Albert	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	kit.	
													50. Ziska Gábor	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	4	jel.

Magántanulásra tértek: Ehrenstein Mór, héb., Pilisy Kálmán, Riegler Gyula.

Kimaradtak: Gróss Armin, héb., Silbermann Miksa, héb., ism.

Meghalt: Monzpart Lajos.

Összesen 51.

Magántanulásra tért: Tafler Illés, héber.

Kimaradtak: Grinvalszky Ferencz, Harkányi János, Imrei Gyula, Kovács Albert, Lencs János, Schwartz József, Wiener Herman, héb., Zelenka János, ism.

Összesen 59.

IV. OSZTÁLY.

III. OSZTÁLY.

A tanuló neve										A tanuló neve															
	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Szorgalom		Magaviselet	Általános osztályzat	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Szorgalom	Magaviselet	Általános osztályzat	
Bartók Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	Ambrus Zoltán	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	kit.	
Bene Gyula	2	3	4	4	2	2	2	1	3	4	I. r.	Bernáth Lajos	1	4	3	4	3	2	3	3	4	3	3	I. r.	
Bohn Gusztáv	1	2	2	2	2	3	3	2	3	3	I. r.	Braun József, héb.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	kit.	
Burián János	2	4	3	2	1	4	2	2	3	4	I. r.	Dzián Kálmán	1	3	4	4	2	2	4	4	1	4	2	I. r.	
5. Dolinay Péter	1	2	2	3	3	3	3	2	3	3	I. r.	5. Farkas Géza	1	2	1	3	1	2	1	2	1	3	2	jel.	
Gyürky Rezső	3	4	5	3	3	5	4	3	5	2	II. r.	Fleischer Kornel	2	3	4	4	3	3	4	4	3	4	4	I. r.	
Haday Ferencz	3	2	4	4	2	3	3	2	3	3	I. r.	Geist Gáspár	2	4	4	4	3	3	4	2	2	4	2	I. r.	
Hamza Géza	2	4	5	4	3	3	4	1	5	2	II. r.	Göndöcs István	3	4	3	6	4	4	5	5	2	5	4	III. r.	
Harmos Gyula	1	4	5	5	1	5	4	4	5	3	II. r.	Gremperger József	3	5	5	6	5	5	5	5	3	6	3	III. r.	
10. Hertelendy Ferencz	1	1	3	3	1	1	1	2	3	3	I. r.	10. Kajlinger Mihály	1	2	3	4	3	2	3	2	2	3	4	I. r.	
Hofrihter József	1	4	5	2	4	2	4	1	5	4	II. r.	Kereszty István	3	2	2	5	5	2	5	5	5	5	4	II. r.	
Horváth Ödön	1	3	3	4	1	4	3	1	3	2	I. r.	Kossuth Lajos	1	1	2	2	3	1	4	3	4	2	1	I. r.	
Houchard Fer., h. v.	1	2	3	4	1	2	2	1	3	2	I. r.	Kovács Sándor	2	4	4	5	2	3	4	4	4	5	4	III. r.	
Joanovich Pál, k. g. v.	3	4	4	4	3	3	4	4	3	4	I. r.	Krantz Gyula	2	3	4	2	3	4	4	4	1	4	3	I. r.	
15. Kállay Aladár	1	—	—	—	3	4	4	3	—	3	—	15. Leviczky Béla	1	1	4	4	1	1	3	4	3	3	4	I. r.	
Kossuth Péter, ö. d.	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	kit.	Magó Károly	1	1	2	3	1	1	1	2	1	2	1	jel.	
Lipthay Guidó	2	3	4	3	2	4	3	1	3	1	I. r.	B. Mandorff Géza	1	2	4	3	1	1	3	2	3	3	3	I. r.	
Lipthay László	2	3	4	4	3	4	3	1	3	1	I. r.	Mayerhoff Károly	4	5	5	5	6	6	5	5	2	6	2	III. r.	
Mack József	2	4	3	3	3	3	4	1	3	4	I. r.	Nicola József	1	5	4	4	4	4	4	5	4	5	4	II. r.	
20. Montbach Sándor	2	2	5	4	4	4	5	2	5	2	II. r.	20. Paczona Géza, i-s-m.	1	5	4	6	5	3	—	5	5	3	5	5	—
Pagács János	1	4	5	3	3	2	1	1	5	2	II. r.	Peregriny Sándor	3	3	—	5	4	5	5	5	3	5	6	—	
Pech Vilmos	1	2	3	3	1	3	2	2	3	2	I. r.	Pogány József, h. v.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	
Perger Ferencz	2	2	3	2	2	3	1	1	3	3	I. r.	Preysz Gusztáv	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	kit.	
Pisztórv Béla	2	4	4	3	3	1	2	2	3	3	I. r.	Rákossy Győző	1	1	2	3	1	1	4	2	2	3	3	I. r.	
25. Posch Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	25. Réz János	2	4	3	5	3	2	3	3	1	4	3	II. r.	
Preysz Kornél	1	2	1	2	1	1	1	1	1	2	kit.	Robitsek Ferencz	3	4	4	—	3	4	4	5	2	5	5	—	
Püspöky György	1	3	3	1	1	3	3	4	3	4	I. r.	Schmidt János	1	3	3	4	2	3	3	4	2	3	3	I. r.	
Spindler Géza	2	5	5	3	2	4	5	1	5	4	II. r.	Spitzer Richárd, héb.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	kit.	
Szabó Géza	1	1	1	3	1	2	2	2	1	1	jel.	Szabó Sándor	1	1	1	2	1	1	2	2	2	1	1	jel.	
30. Szalay Gyula	2	4	4	3	3	4	5	2	5	4	II. r.	30. Techert Ede	1	4	4	3	2	4	4	5	4	4	3	II. r.	
Tömöry Sándor	4	4	5	5	5	4	4	2	5	4	II. r.	Virava János	3	5	4	4	3	3	5	3	4	5	5	II. r.	
Wallenfeld Gyula	3	4	4	4	4	3	4	2	3	4	I. r.	Weinberger Gyula	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	2	kit.	
Weichselgärtner Lajos, ö. d.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	Wirkner Lajos	1	4	4	2	3	3	3	4	3	3	4	I. r.	
Weinhardt Lajos	1	4	4	3	1	3	2	2	3	3	I. r.	Zalesky Jenő	2	3	4	3	3	2	1	2	2	3	4	I. r.	
35. Wanger László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.														
Zoltán Sándor	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	kit.														

Magántanulásra tértek: Gr. Desseffy Aladár, Ga'ambos József, Neuschlosz László, héb., Takács Emil.

Kimaradtak: Fuchs Sándor, Gyürky Gyula.

Összesen 42.

Más gymnasiumba mentek: Stefaniusz Aladár, Tóth Gábor.

Magántanulásra tért: Zaary József.

Kimaradtak: Polányi Dezső, Schudek Mór, héb.

Meghalt: Schwilner Lajos.

Összesen 40.

II. OSZTÁLY.

I. OSZTÁLY.

A tanuló neve											A tanuló neve															
	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz	Szépíráás	Szorgalom		Magaviselet	Altalános osztályzat	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz	Szépíráás	Szorgalom	Magaviselet	Altalános osztályzat	
Ádámsz Donát héb.	3	5	5	4	5	3	5	4	4	5	4	II. r.	Aranyi Izidor, héb.	3	4	2	2	3	1	2	5	3	3	3	I. r.	
Aigner Béla	2	2	2	2	2	1	2	3	3	2	2	jel.	Bahunek Tivadar	1	1	2	1	1	1	4	1	2	2	4	1	I. r.
Bernáth Elek, ism.	4	2	3	3	2	3	3	2	4	3	2	I. r.	Ballagó Gyula	5	6	6	6	6	5	6	2	3	3	6	3	III. r.
Bernhardt Frigyes	4	3	4	4	4	3	3	2	2	4	2	I. r.	Bartha Antal	1	2	4	3	2	1	2	3	3	3	2	3	I. r.
5. Beró Pál	5	6	6	5	5	5	5	2	4	4	6	III. r.	5. Bellaagh Imre	1	1	2	1	1	3	1	1	1	2	2	2	jel.
Blancz Jenő	1	2	3	2	1	1	4	4	4	3	2	I. r.	Berberich Károly	4	3	6	4	3	3	6	2	3	6	4	III. r.	
Bogisich Árpád	3	2	2	2	2	2	4	4	1	2	2	jel.	Cherveny József	4	4	5	4	3	3	5	1	3	5	4	II. r.	
Braun Ernő	3	3	2	2	3	3	3	1	2	3	2	I. r.	Clair István	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	kit.	
Bruoner Géza	2	3	4	3	2	2	1	2	2	3	2	I. r.	Cserny Ottokár	2	3	3	2	1	1	3	1	4	3	2	I. r.	
10. Bujanovits Gyula	2	3	5	3	2	2	4	4	3	5	2	II. r.	10. Csonka Ede	1	1	1	1	1	1	1	3	1	5	1	kit.	
Cherny Lajos	2	4	4	4	2	2	4	1	3	4	3	I. r.	Duda Lajos	3	4	5	3	3	4	5	1	3	5	4	II. r.	
Fleischmann Jenő	4	5	5	4	4	3	5	4	4	5	2	II. r.	Ertl Géza	4	4	5	4	4	3	3	2	4	5	4	II. r.	
Gaul Tibor, h. v.	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	jel.	Fleischmann Gusztáv	3	4	4	3	2	1	5	3	3	5	2	II. r.	
Geyer József	5	5	5	4	4	5	5	4	5	4	4	II. r.	Frey Gyula	1	2	3	1	2	1	3	1	1	3	2	I. r.	
15. Greischitz Antal	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	kit.	15. Füzesséry Zoltán	1	4	3	1	1	1	3	2	3	3	4	I. r.	
Harkányi Andor	1	2	1	1	1	1	2	2	3	1	1	kit.	Galle Emil	4	5	5	5	3	2	5	1	3	5	5	II. r.	
Ilitsch János, k. g. v.	2	3	5	5	2	—	5	5	3	5	4	—	Gottgeb Antal	3	4	4	3	3	3	5	2	2	5	3	II. r.	
Inkey László	1	1	1	1	1	1	3	4	4	2	1	jel.	Hilián Jenő	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	kit.	
Knopp Lajos, héb.	3	5	5	4	3	3	4	2	3	5	3	II. r.	Holmayer Ede	5	6	6	4	5	4	6	2	3	6	4	III. r.	
20. Koncz Ákos	1	1	3	4	2	2	4	4	2	3	3	I. r.	20. Kein József	2	4	5	2	4	1	5	1	3	5	2	II. r.	
Kovács István	2	2	3	4	2	1	4	4	3	3	2	I. r.	Kiáltossy József, ág. v.	2	1	1	2	3	2	4	2	2	3	2	I. r.	
Körömy Árpád	1	2	3	1	1	3	3	3	3	3	2	I. r.	* Komáromy Nándor	1	3	3	2	2	1	3	1	3	3	2	I. r.	
Kronesz Ferencz	1	2	3	2	1	1	1	1	1	2	1	jel.	Kovács Gáspár	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	kit.	
Kuhn Vilmos	3	3	4	4	2	1	4	2	2	3	3	I. r.	Köck Kálmán	4	5	5	4	5	4	5	1	2	5	3	II. r.	
25. Montbach Iván	3	4	5	4	2	1	4	4	3	5	2	II. r.	25. Kulin Géza, ism.	2	3	3	3	2	1	3	1	3	3	4	I. r.	
Osvald Sándor	2	2	3	4	2	2	2	1	2	3	2	I. r.	Lebenböfer Gyula	2	4	3	2	4	3	4	1	3	4	2	I. r.	
Pilaszanovits Mátyás	3	2	2	2	1	3	3	3	2	2	2	I. r.	Lippics Elek	1	2	3	2	1	1	2	1	3	2	3	jel.	
Popovits Sándor	1	2	1	2	1	3	3	4	2	2	2	jel.	Lipthay Fülöp	2	3	4	3	2	1	4	3	3	4	3	I. r.	
Posch Árpád	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	kit.	Lukács László	1	2	3	2	2	2	1	1	1	2	3	jel.	
30. Reisenleitner Rezső	2	3	3	2	1	1	2	1	1	3	5	I. r.	30. Lyka István, k. g. v.	1	3	4	1	3	1	5	2	3	5	2	II. r.	
Schwerer Antal	3	3	5	3	3	3	2	1	3	5	2	II. r.	Marczer Kálmán	3	4	6	4	5	3	4	2	3	6	3	III. r.	
Seres Imre	2	2	3	4	1	1	2	1	2	3	3	I. r.	Markus Sándor	3	3	3	3	3	2	4	3	3	3	3	I. r.	
Stein Aurel, héb.	1	1	1	1	1	1	2	3	1	1	1	kit.	Nagy Endre	3	4	3	3	5	3	6	2	3	6	4	III. r.	
Stein Henrik, héb.	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	jel.	Németh Antal	3	4	4	3	4	2	4	2	4	3	3	I. r.	
35. Stiefvater Lipót, ism.	5	6	5	5	6	4	6	5	5	6	5	III. r.	35. Obermayer Ákos	1	3	3	1	3	2	3	2	3	3	2	I. r.	
Szabó Béla	1	2	3	3	2	1	3	3	3	3	2	I. r.	Péterffy Árpád	3	3	4	3	4	2	3	2	4	4	3	I. r.	
Szomjas Aladár	3	4	5	4	2	3	3	3	3	3	5	II. r.	Rakita Árpád	2	4	5	4	5	1	5	2	4	5	4	II. r.	
Tóth György	3	3	4	4	2	2	3	2	3	3	2	I. r.	Richter József	1	1	3	1	2	2	1	1	1	2	1	jel.	
Tömöry Kálmán	1	4	5	4	3	2	3	2	3	5	2	II. r.	Rosenberg Miksa, héb.	2	4	4	4	3	2	3	4	3	4	3	I. r.	
40. Túry Aladár, k. g. v.	3	2	5	5	1	2	3	3	3	5	3	II. r.	40. Rózsa Elemér	3	4	4	4	5	1	6	4	4	6	3	III. r.	
Vohradnik Károly	2	2	4	4	3	1	3	1	3	3	2	I. r.	Ságody Imre	2	2	2	2	1	1	3	3	4	2	4	jel.	
Vratarits Lajos	2	3	3	4	5	3	5	5	5	5	3	II. r.	Schima Imre	1	2	3	2	1	1	2	1	2	3	1	jel.	
Zichy Miklós	1	3	4	4	4	2	5	4	3	5	2	II. r.	Semmelweis Béla	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	2	kit.	
													Susits Béla	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	
													45. Szímelyi Gusztáv	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	jel.	
													Szkalla Károly	1	2	2	1	2	1	3	2	3	2	2	jel.	
													Szűcs István	4	5	4	3	5	2	5	2	4	5	3	II. r.	
													Szvoboda Jakab	3	4	4	3	4	2	5	1	2	5	3	II. r.	
													Takács Imre, ism.	2	4	4	4	3	2	4	2	3	4	3	I. r.	
													50. Váczy Lajos	3	4	4	4	3	1	4	1	3	4	2	I. r.	
													Veszélka István	1	3	3	1	3	1	4	3	3	3	3	I. r.	
													Vész Béla	2	3	3	3	3	1	4	1	2	3	3	I. r.	
													Winkler Imre	3	3	4	4	2	1	3	2	3	3	3	I. r.	
													Wunderlich Nándor	1	2	2	2	1	1	2	1	1	2	2	jel.	
													55. Zaleski Imre	1	2	1	1	1	1	2	1	2	1	2	kit.	
													Zúber Róbert	1	2	3	2	1	1	3	3	3	3	1	I. r.	
													Zuckermann Gy., héb.	2	1	1	1	2	2	3	2	2	2	2	jel.	
													Zwirn Albert, héb.	4	4	3	2	5	2	5	3	4	5	4	II. r.	

Kimaradt: Lyka Sándor, k. g. v.

Összesen 44.

Az I. osztályhoz tartozik.

Magántanulásra tértek: Paczolay Antal, Patsú Ottó, Rósa Ödön, Weninger Vilczke, Weszely István.

Kimaradtak: Dáncsics Ákos, Erdélyi Béla, Hegedűs Béla, Kuhn József, Nagy Béla, Németh Lajos, Popper Gyula, Ragályi Lőrincz, Zeidler János.

Összesen 72.

Az egész ifjúság száma 418.

B.

Rendkívüli tantárgyak.

A tanuló neve:	O s z t á l y	Francia nyelv	Olasz nyelv	Műténék	Gyorsírászat	A tanuló neve:	O s z t á l y	Francia nyelv	Olasz nyelv	Műténék	Gyorsírászat
Aigner Béla	II.	—	—	1	—	Hertelendy Ferencz	IV.	2	—	1	—
Ambrus Zoltán	III.	1	—	—	—	Hertzeg Sándor	VII.	—	—	1	—
Aranyi Izidor	I.	3	—	—	—	50. Hinka Gyula	VIII.	—	—	2	—
Arányi Taksony	V.	1	—	—	—	Hofrichter József	IV.	—	—	2	3
5. Augusz Zsiga	V.	2	—	—	—	Horváth Emil	VI.	2	—	—	—
Balla János	VIII.	3	—	—	—	Illés Ignác	VII.	—	—	1	—
Baranyay Géza	VI.	1	—	—	—	Ilitsch János	II.	3	—	—	—
Barthodeiszky Emil	VIII.	—	—	2	—	55. Imrik Péter	VIII.	1	—	1	1
Barthos József	VII.	2	—	—	—	Inkey László	II.	1	—	2	—
10. Bellaagh Imre	I.	1	—	1	—	Januska Simon	V.	—	—	—	3
Bene Gyula	IV.	—	—	2	—	Just György	VII.	1	—	—	—
Beniczky Géza	VII.	1	—	—	—	Kajlinger Mihály	III.	—	—	1	—
Berberich Károly	I.	—	—	2	—	60. Kanmermayer Sándor	V.	2	—	—	—
Besenbeck Géza	V.	—	—	1	—	Kazy József	VI.	2	—	—	—
15. Bischitzky Károly	VII.	—	—	—	1	Kendelényi Kálmán	VIII.	2	—	—	—
Blancz Jenő	II.	2	—	—	—	Keresztes Lajos	VIII.	—	—	1	—
Bohn Gusztáv	IV.	3	—	1	—	Kereszty István	III.	—	—	1	—
Bolyarics Emil	VII.	1	—	—	—	65. Kerékgyártó Béla	V.	1	—	—	—
Boncz Ödön	VI.	—	—	—	2	Kerékgyártó Loránt	VI.	—	—	2	—
20. Boynichich János	V.	3	—	—	—	Klasz Pál	VII.	1	1	—	—
Braun József	III.	—	—	1	—	Kovách Zoltán	VII.	1	—	—	—
Bujanovich Gyula	II.	—	—	2	—	Kovách Gáspár	I.	1	—	—	—
Cherny Lajos	II.	—	—	2	—	70. Kovács István	II.	2	—	1	—
Csányi János	VIII.	—	—	—	2	Kovács Sándor	III.	3	—	2	—
25. Csernovics Agenor	V.	2	—	—	—	Köck Kálmán	I.	—	—	2	—
Csernovics Diodor	VI.	1	—	—	—	Környei Ede	VI.	2	—	—	—
Danilovics István	VII.	—	—	—	4	Körömy Árpád	II.	2	—	—	—
Diescher Ferencz	VII.	—	1	2	—	75. Kronesz Ferencz	II.	—	—	2	—
Druzsbáczky István	VI.	—	—	—	1	Krantz Gyula	III.	—	—	2	—
30. Dzián Kálmán	III.	—	—	2	—	Krausz Ignác	VIII.	—	—	—	1
Eitner Elemér	VI.	1	—	—	—	Kuhn Vilmos	II.	—	—	2	—
Farkas Géza	III.	1	—	1	—	Lippics Elek	I.	—	—	2	—
Farkas Róbert	VII.	—	—	—	1	80. Lonovics Sándor	V.	4	—	—	—
Faváry Béla	VI.	—	—	1	—	Madas Sándor	VI.	1	—	—	—
35. Fléischer Kornél	III.	2	—	—	—	Makray László	VII.	2	—	3	—
Frey Gyula	I.	—	—	2	—	Mally Béla	VIII.	—	—	—	2
Friedrich Antal	VIII.	1	—	—	—	B. Manndorf Géza	III.	1	—	—	—
Gallovs János	VI.	2	—	2	—	85. Marczer Kálmán	I.	4	—	—	—
Gohl Ödön	V.	—	—	2	—	Markus Sándor	I.	—	—	2	—
40. Goldberger Mór	VIII.	—	—	1	—	Mayer Ignác	V.	—	—	—	2
Gottgeb Antal	I.	4	—	—	—	Meszleny Bencze	VIII.	—	—	1	—
Greischitz Antal	II.	2	—	—	—	Miehsz Gusztáv	VII.	—	—	—	2
Hamza Géza	IV.	—	—	3	—	90. Michalich György	V.	—	—	—	2
Hauschild Béla	V.	—	—	2	—	Montbach Sándor	IV.	3	—	—	—
45. Havy Lajos	VIII.	—	—	2	—	Nagy Géza	VII.	1	—	—	—
Hányi Győző	VIII.	—	—	2	—	Navratil Gyula	V.	1	—	—	—
Herold Károly	VII.	—	—	1	—	Nedvig Gyula	V.	—	—	—	2

A tanuló neve:	Osztály	Francia nyelv	Olasz nyelv	Műtér	Gyorsírászat	A tanuló neve:	Osztály	Francia nyelv	Olasz nyelv	Műtér	Gyorsírászat
95. Neuschlosz Tivadar	V.	—	—	2	—	130. Szabó Béla	II.	2	—	—	—
Németh Antal	I.	—	—	2	—	Szabó Géza	VI.	1	—	—	—
Németh Géza	VIII.	1	—	1	—	Szabó Géza	IV.	—	—	1	—
Nicora József	III.	3	—	2	—	Szabó Sándor	III.	—	—	1	—
Nobilis Antal	V.	—	—	2	—	Szeidl Gyula	VI.	1	—	—	—
100. Ordódy Béla	VII.	1	—	—	—	135. Szepeßy Ágost	VIII.	—	—	1	—
Oszlányi Árpád	V.	—	—	1	—	Székely István	V.	3	—	—	—
Paskesz Armin	VIII.	—	—	—	1	Szighligeti Mór	VI.	—	—	2	—
Paulovich Károly	V.	—	—	—	3	Szkalla Antal	V.	—	—	2	—
Páßtélyi Jenő	V.	1	—	—	—	Szkalla Károly	I.	—	—	2	—
105. Péczely Ferencz	VII.	3	—	2	—	140. Sztráda Rezső	VI.	3	—	—	—
Popovits Sándor	II.	1	—	—	—	Szvboda Jakab	I.	4	—	—	—
Posch Árpád	II.	—	—	1	—	Takács Emil	IV.	—	—	2	—
Posch Jenő	IV.	1	—	—	—	Takácsy Géza	VII.	3	—	—	—
Posztóczky Iván	VII.	2	—	—	—	Tóth Béla	V.	2	—	—	—
110. Pozsgay Tivadar	V.	—	—	4	—	145. Traversz István	VIII.	—	—	1	—
Preysz Gusztáv	III.	—	—	1	—	Travnyik Zoltán	VII.	—	—	1	—
Preysz Kornél	IV.	—	—	—	2	Veszélka István	I.	3	—	2	—
Püspöky György	IV.	2	—	2	—	Végh Endre	VII.	1	—	—	—
Rácz Géza	V.	—	—	4	—	Véghső László	V.	2	—	—	—
115. Rákossy Győző	III.	—	—	2	—	150. Világhy Gyula	VI.	2	—	—	—
Ratimorszky Márton	V.	—	—	—	1	Virava János	III.	—	—	1	—
Reisenleitner Rezső	II.	—	—	2	—	Vratarits Lajos	II.	—	—	2	—
Rézz János	III.	—	—	2	—	Weichselgärtner Lajos	IV.	—	—	1	2
Ringler János	VII.	2	—	2	—	Weinberger Gyula	III.	—	—	2	—
120. Ritter László	VII.	—	—	2	2	155. Weinhardt Ágost	VIII.	1	—	1	—
Robicsek Ferencz	III.	—	—	3	—	Weinhardt Lajos	IV.	—	—	2	—
Rohacsek Károly	VI.	—	—	—	1	Winkler Imre	I.	—	—	2	—
Rónay József	VI.	2	—	—	—	Wirkner Lajos	III.	4	—	3	—
Rózsa György	VII.	—	—	2	1	Wunderlich Nándor	I.	—	—	2	—
125. Rudnyánszky Tibor	VII.	1	—	—	—	160. Zaleski Imre	I.	1	—	—	—
Sauer Ferencz	VI.	—	—	1	—	Zaleski Jenő	III.	1	—	—	—
Schmidt János	III.	—	—	2	—	Zichy Miklós	II.	3	—	2	—
Seres Imre	II.	—	—	2	—	Zoltán Sándor	IV.	1	—	1	—
Stiefvater Lipót	II.	—	—	2	—						

III.

A sorozatban használt rövidítések magyarázata.

A BIRÁLATBAN

I. a tanulmányi előmenetelre,

1	annyi mint kitünő
2	" " jeles
3	" " jó
4	" " elégséges
5	" " elégtelen
6	" " semmi

II. a szorgalomra,

1	annyi mint ernyedetlen
2	" " kitartó
3	" " kellő
4	" " hanyatló
5	" " csekély
6	" " semmi

III. a magaviseletre nézve

1	annyi mint példás
2	" " dicséretes
3	" " jó
4	" " törvénytiszt
5	" " kevésbé törvénytiszt.
6	" " nem törvénytiszt

k. g. v. = keleti görög vallású; ág. v. = ágostai vallású; h. v. = helvét vallású; héb. = héber; ö. d. = ösztöndíjas; ism. = ismétlő; kit. = kitünő; jel. = jeles; I. r. = elsőrendű; II. r. = másodrendű; III. r. = harmadrendű; * = a görög nyelv tanulása alól fölmentetett; — = vizsgálatlan maradt.

IV.

Statistikai kimutatás a tanulókról.

A tanulók közül:

O s z t á l y	az osztályt ismételte	az alsóbb osztályból fellépett	kivülről jött	összesen	anyanyelvre nézve						vallásra nézve						vizsgálatot tett az év végén						év közben			
					magyar	román	horvát	szerb	lengyel	morva	latin szertartású római katolikus	görög szertartású római katolikus	keleti görög vallású	ágostai hitvallású evan-gelikus	helvét hitvallású evan-gelikus	héber	oly eredménnyel, hogy			huzamosan beteg volt	vizsgálatlan maradt	kimaradt	meghalt			
																	kitűnő	jeles	I. rendű					II.	III.	összesen
I.	1	—	71	72	72	—	—	—	—	—	66	—	1	1	—	4	58	7	10	22	13	6	2	—	12	—
II.	2	32	10	44	44	—	—	—	—	—	36	—	3	—	1	4	42	4	7	17	12	2	—	1	1	—
III.	1	28	11	40	40	—	—	—	—	—	36	—	—	—	1	3	31	6	3	13	6	3	—	3	5	1
IV.	—	34	8	42	42	—	—	—	—	—	38	1	1	—	1	1	35	7	1	18	9	—	—	1	6	—
V.	3	37	19	59	55	1	1	—	1	1	51	2	1	—	—	5	47	7	5	29	6	—	—	3	9	—
VI.	1	40	10	51	51	—	—	—	—	—	43	—	1	—	2	5	45	10	13	19	3	—	—	—	5	1
VII.	—	46	20	66	65	—	—	—	—	1	47	1	1	2	5	10	50	7	10	14	19	—	—	—	10	—
VIII.	—	36	8	44	43	—	—	1	—	—	33	—	1	—	1	9	41	3	5	30	3	—	1	—	2	—
	8	253	157	418	412	1	1	1	1	2	350	4	9	3	11	41	349	51	54	162	71	11	3	8	56	2

V.

Az érettségi vizsgálat eredménye az 187²/₃-iki tanév végén.

A VIII. osztály tanulóinak száma	Érettségi vizsgálatra jelentkezett	Viszavettett	Kitűnően	Egyszerűen	Nem	A távozók közül							
						papi	orvosi	jogi	katonai	tengerészeti	távírási	gazdasági	bizonytalan
44	39	1	7	29	2	1	5	18	1	1	1	4	5

Az 187²/₃-i tanévben az írásbeli érettségi vizsgálatok június hó 16., 17. és 18-án, a szóbeliek június hó 27. és 28-án tartattak meg.

VI. A tanári kar.

A) Rendes tanárok:

Szám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Tanodai osztályok, melyekben tanított	Hetenkinti tanórának száma	Észrevételek.
1.	Arányi Béla,	Német nyelv, Mennyiségtan	V. VII. V. VI. VII. VIII.	17	VIII. osztály főnöke
2.	Beck Alajos,	Hittan, Magyar nyelv, Latin nyelv, Német nyelv	I. II. III. IV. I. I. I.	19	I. osztály főnöke, hitelemző, gymn. dalárda könyvtárnok.
3.	Domokos Jenő,	Mennyiségtan, Természettan, Vegyten	I. III. IV. III. IV. IV.	17	
4.	Fekete Endre,	Magyar nyelv, Latin nyelv, Görög nyelv, Bölcsészettan	VI. VI. VI. VII. VIII.	17	VI. osztály főnöke.
5.	Kalmár Endre,	Magyar nyelv, Történelem	V. V. VI. VII. VIII.	16	
6.	Kocsis József,	Latin nyelv, Görög nyelv, Szépirás	III. V. V. I.	17	III. osztály főnöke, hitelemző, a gymn. dalárda gondnoka s a kezdőénekesek tanítója.
7.	Kövessy Kálmán,	Magyar nyelv, Történelm, Földrajz, Mennyiségtan Szépirás	III. III. IV. I. II. III. II. II.	18	
8.	Lévay Imre,	Magyar nyelv és irod. Latin nyelv, Görög nyelv, Mennyiségtani földrajz	VII. VIII. VIII. VII. VIII.	17	VII. osztály főnöke.
9.	Nagy Alajos,	Magyar nyelv, Latin nyelv, Görög nyelv	IV. IV. VII. VIII.	18	IV. osztály főnöke, hitelemző és gymn. j. gyz.
10.	Panek Ödön,	Magyar nyelv, Latin nyelv, Német nyelv	II. II. II. III. IV. VI.	17	II. osztály főnöke.
11.	Pap János,	Természettan, Természetrajz, Vegyten	VII. VIII. I. II. V. VI. VI.	18	V osztály főnöke, a természetrajzi szertár s a ter- mészetrajzi gyűjtemény őre.
12.	Trautwein Nep. János,	Hittan, Német nyelv,	V. VI. VII. VIII. VIII.	6	Igazgató és hitszónok.
13.	Weizlgärtner Vincze,	Rajz.	I. II. III. IV.	16	

B) Rendkívüli tanárok:

1. Cserei József, kegy. tanítórendi tag, a Stolze-féle gyorsírászat,
2. Gräffy Máté, világi, az olasz nyelv,
3. Kovátsik Amát, világi, a műének,
4. Pugin Leon, világi, a francia nyelv,
5. Stern Jakab, világi, a Gabelsberger-féle gyorsírászat tanítója.

